

KONSZOLIDÁCIÓ KÉZIGRÁNÁTTAL?

**AZ ÉBREDŐ MAGYAROK
EGYESÜLETÉNEK ANTISZEMITA
INDÍTTATÁSÚ JÁSZKARAJENŐI
MERÉNYLETTERVE, 1922**

**SZERKESZTETTE:
KÁNTÁS BALÁZS**

KONSZOLIDÁCIÓ KÉZIGRÁNÁTTAL?
AZ ÉBREDŐ MAGYAROK EGYESÜLETÉNEK
ANTISZEMITA INDÍTTATÁSÚ JÁSZKARAJENŐI
MERÉNYLETTERVE, 1922

A forrásokat sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt írta
és az életrajzi adattárat összeállította:

Kántás Balázs

A forráskiadvány a
HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG
támogatásával és társkiadásában meg.

A szerkesztő szakmai tanácsaiért, illetve a közölt iratokra
való figyelemfelhívásért köszönettel tartozik

Zinner Tibornak.

ISBN 978-615-6250-08-7

HORTHY-KORSZAK TÖRTÉNETÉNEK
KUTATÁSÁÉRT TÁRSASÁG

MAGYAR ELEKTRONIKUS KÖNYVTÁR
BUDAPEST, 2020.

TARTALOM

KONSZOLIDÁCIÓ KÉZIGRÁNÁTTAL? AZ 1922-ES JÁSZKARAJENŐI MERÉNYLET- TERV, A MAGYARORSZÁGI JOBBOLDALI RADIKÁLIS POLITIKAI TERRORIZMUS EGY ESETTANULMÁNYA	4
FORRÁSOK	66
A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁ- SOKBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA	98
FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM.....	116

**KONSZOLIDÁCIÓ KÉZIGRÁNÁTTAL?
AZ 1922-ES JÁSZKARAJENŐI MERÉNYLETTERV,
A MAGYARORSZÁGI JOBBOLDALI RADIKÁLIS
POLITIKAI TERRORIZMUS EGY
ESETTANULMÁNYA**

***Bevezetés – radikális jobboldali paramilitarizmus az
1920-as évek első éveinek Magyarországon***

Az első világháború elvesztése után, a trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírásával Magyarország korábbi területének és lakosságának majdnem kétharmadát veszítette el, és körülbelül 3,3 millió magyar anyanyelvű ember rekedt az országhatárokon kívül. Noha a Magyar Királyság ezeréves történelme során végig multinacionális állam volt, és az elcsatolt területeken élők többsége nem volt magyar nemzetiségű, a békeszerződés során az országhatárok megvonása egyáltalán nem követte a nyelvi és etnikai határokat. Számos esetben egységes tömbben élő magyar lakosságú területek is a szomszédos államokhoz kerültek. Az államhatáron kívül rekedt magyarok a szomszédos országok többségében semmiféle kisebbségi jogokkal nem rendelkeztek, aki pedig tehetett (elsősorban az erdélyi magyarok), optánsként, többnyire teljesen elszegényedve költözött át a megcsonkított anyaország területére. Az első világháborút, forradalmakat és polgárháborút, végül jelentős területi veszteségeket és ezek nyomán hatalmas gazdasági és szociális krízist elszenvedő Magyarország kormányzatának és társadalmának érthe-

tó módon tehát a trianoni békediktátum revíziója lett az egyik vezéreszméje.¹

A Horthy-korszak első éveiben ebből kifolyólag Magyarországon sem volt hiány irredenta eszmeiségű, radikális jobboldali szervezetekből és ezekhez köthető félkatonai (paramilitáris) alakulatokból. Az első világháború vége utáni időszakban működő radikális jobboldali, fegyveres paramilitáris alakulatok működését a maguk komplexitásában megítélésünk szerint leginkább konkrét esettanulmányok, illetve mikrotörténelmi példák vizsgálata útján érthetjük meg, melyek mely minden bizonnyal rámutatnak a Horthy-korszak korai időszakának kialakulófélben lévő állama és a radikális jobboldali, fegyveres félkatonai alakulatok bonyolult viszonyának bizonyos összefüggéseire. Komplex volt ez a viszonyrendszer már csak azért is, mert e milíciák jó része formálisan állami szervként működött, vagy legalábbis akként definiálta magát.

A paramilitarizmust, paramilitáris tevékenységet és szervezeteket, melyek az első világháború utáni években különböző intenzitással Európa szinte minden államában jelen voltak, a téma nemzetközi szakirodalma többnyire úgy szokta definiálni, mint olyan katonai vagy kvázi-katonai szervezeteket és cselekményeket, amelyek kiegészítették a konvencionális katonai alakulatok működését, vagy egyene-

¹ Bővebben lásd: ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.; ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.; ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.; ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

sen azok helyébe léptek.² Erre némely esetben az állam kereteinek átmeneti vagy akár tartós felbomlása adott lehetőséget, más esetekben az állam maga használta fel az ilyen alakulatokat, megint másutt a félkatonai formációk a fennálló állam ellenében léptek fel.³

A paramilitarizmus, a félkatonai jellegű, fegyveres szabadcsapatok működése tehát az első világháború után jórészt a vesztes államokban, így Magyarországon is természetes jelenség volt, gyakorlóit pedig elsődlegesen továbbra is aktív/az állam kereteinek felbomlása miatt bizonytalan jogállású katonák vagy katonaviselt férfiak, esetleg egyéb fegyveres testületek tagjai voltak. Az ilyen jellegű formációk természetes módon szorosan összefonódtak az új magyar állammal, kormánnyal, illetve a vesztes államokat sújtó fegyverkezési korlátozások következtében igen korlátozott keretek között működő – részben egykori paramilitáris és irreguláris alakulatokból, szabadcsapatokból újrászerveződő – hadsereggel is. A tanácsköztársaság összeomlása után az Antanthatalmak segítségével berendezkedő jobboldali kormányzat még hosszú ideig csak nagy nehézségek árán tudott úrrá lenni az országban uralkodó szinte anarchisztikus állapotokon. Noha a kormánypárti politikusok elsősorban egy újabb baloldali hatalomátvételi kísérlettől is félték, a rend helyreállítását erősen akadályozták egyes, a jobboldalhoz

² Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32, 13–14.

³ GERWARTH–HORNE, i. m. 14.

kötődő félkatonai-katonai csoportok, formálisan többnyire a Nemzeti Hadsereg állományába tartozó, gyakorlatilag azonban tényleges állami kontrol nélkül tevékenykedő, önszerveződő katonai alakulatok, milíciák is, amelyeknek tagjai többek között a kommunisták, vagy legalábbis annak vélt személyek elleni politikai bosszúhadjáratuk közben súlyos, köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek.⁴ A különböző jobboldali milíciák, karhatalmi alakulatok, nemzetvédelmi osztagok a fehérterrornak nevezett jobboldali paramilitáris erőszakhullám,⁵ illetve Horthy Miklós, a Nemzeti Hadsereg fővezérének 1920. március 1-jei kormányzójává választása után egyébként formálisan a kormány jóváhagyásával különböző szervezeti keretek között egészen 1923-ig azért működtek segédrendőri karhatalmi formációkként, hogy a tanácsköztársaság összeomlása után elejét vegyék a munkásmozgalmi szervezkedéseknek és egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérletnek Magyarországon. Emellett az újjá szerveződő hadsereg természetesen a vesztes államokat sújtó súlyos fegyverkezési korlátozások kijátszására is igyekezett felhasználni őket, saját kiegészítő alakulataiként tekintett

⁴ Soltra József rendőr meggyilkolásának körülményeit Bartha Ákos alapos tanulmánya jól összefoglalja. Vö. BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona, TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

⁵ A fehérterrornak nevezett magyarországi paramilitáris erőszakhullám történetéről és társadalmi aspektusairól lásd a legfrissebb szakirodalomból Bodó Béla monográfiáját: BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

rájuk, már csak annál is inkább, mert a parancsnokok között sok volt a tényleges állományú katonatiszt, ugyanakkor viszonyuk a fennálló kormányzattal végig meglehetősen feszült és ellentmondásos volt.

Mivel levéltári forrás tanúskodik róla, hogy a Kettőskereszt Vérszövetség⁶ nevű, sajátos keretek között működő, titkos irreguláris katonai alakulat 1919-ben a

⁶ A Kettőskereszt Vérszövetség 1919-ben, a szegedi ellenkormány különítményes tisztjei által alapított katonai titkos társaság és irreguláris katonai alakulat, mely szoros átfedésben működött az Ébredő Magyarok Egyesületével és Magyar Országos Véderő Egylettel. Vezetője Siménfalvy Tihámér ezredes volt, vezetőségi tagjai között találjuk többek között Prónay Pált, Héjjas Ivánt vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt is. Tagjai részt vettek a nyugat-magyarországi felkelésben is. Működéséről források hiányában keveset lehet tudni, de az 1920-as években a kormánnyal jó személyes kapcsolatot ápoló főtitest vezetőinek köszönhetően jelentős politikai befolyással rendelkezett, illetve nagy létszámú, a hadsereg kiegészítő alakulatainak szánt önkéntes paramilitáris egység felett diszponált. Tagjai elsődlegesen a baloldali és liberális mozgalmak belföldi megfigyelésével, illetve a kisantant államok elleni irredenta diverziós és hírszerzési tevékenységgel foglalkoztak. Némi leegyszerűsítéssel a magyar katonai titkosszolgálatok elődszervének is tekinthető. Vö. ZADRAVE CZ István, *Páter Zadravecz titkos naplója*, forráskiad. BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.; PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.; SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983. A szervezet működéséről lásd bővebben: *Árnyékhadserg? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vérszövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020. <http://real.mtak.hu/106528/>

szegedi ellenforradalmi kormány honvédelmi vezetésének kezdeményezésére jött létre, mint az egyes jobboldali milíciák egységes katonai irányítás alá vonására szolgáló, afféle paramilitáris csúcsszerv, elsősorban Berzeviczy Béla vezérkari főnök és Siménfalvy Tihámér ezredes, később tábornok irányítása alatt, ezért igen alapos okunk van feltételezni, hogy a különböző, súlyos atrocitásokat elkövető milicisták, irreguláris katonák igen jelentős része ennek a szervezetnek is tagja volt.⁷ Az alakulat tagjai egyébként az ellenforradalom kezdetétől fogva végeztek antikommunista belső reakcióelhárító, illetve később a szomszédos kisantant államok elleni, irredenta célú hírszerző és diverziós tevékenységet.⁸ Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg Budapestre történő bevonulásakor csak a fővárosban és környékén körülbelül ötven, (!) első világháborús katonából álló, bizonytalan jogállású fegyveres alakulat működött, ilyenek voltak többek között az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME),⁹ a korszak befolyásos radikális jobboldali,

⁷ HU-BFL-VII-5-c-16191/1923. Márffy József és társai büntetőpere – Az elsőfokú főtárgyalás jegyzőkönyve, gróf Csáky Károly honvédelmi miniszter vallomása, 1924. november 29.

⁸ KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszerének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92.

⁹ Az Ébredő Magyarok Egyesülete az első világháború és a forradalmak utáni Magyarország legbefolyásosabb nacionalista társadalmi egyesülete volt, mely az 1920-as évek elején saját segédrendőri milíciákat, karhatalmi alakulatokat tartott fenn, és határozottan befolyásolta a pártpolitikát is. Tagjai számos hírhedt, antiszemita és irredenta indítatású bűncselekményt, kisebb-nagyobb terrorcselekményt követtek el. Alapítói és vezetőségi tagjai között számos politikust és befolyásos katonatisztet

egyre inkább pártszerűen viselkedő társadalmi szervezetének nemzetvédelmi osztályai, az egyesület félkatonai szárnya. Gyakorlatilag állami jóváhagyással, de szinte állami kontrol nélkül működtek ezek mellett a Héjjas Iván főhadnagy, Prónay Pál alezredes vagy Ostenburg-Morawek Gyula őrnagy által irányított tiszti különítmények (Héjjas és Prónay egyébként az ÉME vezetőségi tagjai is voltak, így különítményeik és az egyesület félkatonai alakulatai között is jelentős átfedés figyelhető meg.) Létezett továbbá a polgári csendőrtartalék nevű karhatalmi alakulat, illetve a közvetve belügyminiszter irányítása alatt álló Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete,¹⁰ mint rendszerhű civi-

találunk, pl. Prónay Pált, Héjjas Ivánt, vagy Gömbös Gyula későbbi miniszterelnököt. Működése csúcspontján tagsága több százezresre volt tehető, elnökei az 1920-as évek elején Szmrecsányi György, Eckhardt Tibor és Buday Dezső nemzetgyűlési képviselők voltak. Jelentősége 1923 után, a kormánypártból kiváló Magyar Nemzeti Függetlenségi Párt (Fajvédő Párt) megjelenésével fokozatosan, majd komolyan az 1930-as években létrejövő, részben az egyesület tagjaiból szerveződő, nyugati mintájú magyar fasiszta és nemzetiszocialista pártok megalakulásával csökkent. Az ÉME a különböző radikális jobboldali politikai pártok mellett ezzel együtt egészen 1945-ig működött. Az egyesület töredékesen fennmaradt iratanyaga a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában található: HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete. Történetének első éveiről lásd: ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.; valamint: ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november – 1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

¹⁰ Az Állambiztonsági Megbízottak Országos Szervezete 1919 augusztusában alapított, polgári segédrendőri és titkosszolgálati szervezet volt,

lekből szervezett politikai elhárító szerv, akiknek feladata a kommunistagyanús egyének megfigyelése volt – tagjai polgári foglalkozásuk űzése mellett fegyvert viseltek, fegyverhasználati joguk pedig bizonyos körülmények között azonos volt a rendőrségével. Mindezen felül ideiglenes jelleggel volt saját létesítményi, üzembiztonsági rendőrsége a vasútnak és a postának (vasúti és postás karhatalom),¹¹ illetve a hadsereg egyetemi hallgatókból is szervezett kiegészítő karhatalmi, általános rendőri feladatokat ellátó alakulatokat (egyetemi karhatalmi zászlóaljok).¹² Működött

melynek a tanácsköztársaság bukása után elsődleges feladata a kommunista szervezkedések figyelése és az esetleges munkássztrájkok letörése volt. A belügyminisztérium irányítása alá tartozott, polgári ruhás, fegyvert viselő, segédrendőri munkájuk mellett polgári foglalkozásukat is tovább űző tagjainak jogosítványai nagyjából a rendőrség jogosítványainak feleltek meg. Az ÁBM 1922 októberében formálisan beolvadt a Nemzeti Munkavédelem szervezetébe, de egy ideig még igyekezett megőrizni önállóságát. Vö. *Jegyzőkönyv az ÁBM és a NMV együttműködésére vonatkozó megállapodásról*, 1922. október 2. Közli: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 187–188.

¹¹ Bővebben lásd: SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.; illetve: SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

¹² A többnyire radikális jobboldali egyetemi hallgatókból álló egyetemi karhatalmi zászlóaljból alakult ki később többek között a Turul Szövetség, a Horthy-korszak legnagyobb radikális jobboldali felsőoktatási diákszervezete. Lásd: KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Máriabesenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

továbbá egy egészen 1921-ig egy polgári személyekkel szemben is rendőri jogosítványokkal rendelkező – a tiszti különítményekkel egyébként ugyancsak szoros átfedésben lévő – katonai nyomozóhatóság, a Honvédelmi Minisztérium úgynevezett T-osztálya is, tehát az a furcsa helyzet állt elő, hogy a rendőrség, a csendőrség és egyéb kisegítő karhatalmi alakulatok mellett voltaképpen a hadseregnek is volt egy önálló rendvédelmi apparátusa, elsősorban politikai rendészeti feladatokat ellátó rendőrsége. Ez a zavaros, rendvédelmi célú fegyveres testületekben igen gazdag, bár mindezért rendvédelem-történeti szempontból mindenképpen érdekes időszak és a viszonylag gyenge kormányzati hatalom természetesen lehetőséget adott önjelölt, többnyire persze katonaviselt civilek számára is, hogy különböző irreguláris katonai alakulatokhoz csatlakozzanak, és egyúttal hatósági jogosítványokkal ruházzák fel saját magukat. Míg a tanácsköztársaság összeomlását követő időszakban Horthy és politikai köre még támaszkodott ezekre az alakulatokra a jobboldali kormányzat hatalmának megszilárdítása érdekében, addig a fővezér államfővé történő megválasztása után a kontroll nélkül működő szabadcsapatok tevékenysége már kifejezetten súlyos károkat okozott az élet normalizálására és az ország konszolidálására törekvő politikusoknak.¹³ Némelyik katonai alakulat tevékenysége már lassan kifejezetten

¹³ A Nemzeti Hadsereg tiszti különítményeiről a frissebb szakirodalomból lásd bővebben: KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok* 2., szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

az ellen az államrend ellen irányult, amelynek helyreállítását és megvédését a működése eredetileg célozta volna.¹⁴

A kormányzat csak korlátozottan tudta ellenőrizni a nemrégiben felbomlott Monarchia hatalmas hadseregétől leszerelt katonákat tömörítő alakulatok állományviszonyait, ennek köszönhetően a Nemzeti Hadsereg számos csapat- teste is irreguláris és/vagy paramilitáris keretek között, a szigorú katonai fegyelmet, munkakultúrát és a meghatározott alá-fölérendeltségi viszonyokat nélkülözve működött. Ebből kifolyólag sokszor egy-egy befolyásos, a kormányzóval vagy az aktuális honvédelmi miniszterrel is jó személyes kapcsolatot ápoló különítményparancsnok, többek között Héjjas Iván, Prónay Pál, Ostenburg-Morawek Gyula vagy Jankovich-Bésán Endre szava is elégséges lehetett ahhoz, hogy az adott alakulatba beálló személy a számára a parancsnok által kiosztott, korábbi katonai szolgálatából „magával hozott”, esetleg ad absurdum önkényesen önmagának adományozott rendfokozattal rendelkező katonának számítsa. Ekkoriban lényegben minden a különböző paramilitáris parancsnokok döntésén és befolyásán múlt.¹⁵ Így volt ez még akkor is, ha utólag bizonyos súlyos bűncselekményeket elkövető, a rendőrség vagy a csendőrség által büntetőeljárás alá vont fegyveresekről a katonai hatóságok, jórészt a Nemzeti Hadsereg becsületét mentendő, igyekeztek megállapítani, hogy miért is nem számítanak tényleges

¹⁴ Vö. ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, passim.

¹⁵ BARTHA, i. m. 29.

katonai személyeknek, és büntetőügyüket így a polgári bíróságok hatáskörébe utalták. (Ebben feltehetőleg jelentős szerepe volt Csáky Károly tábornoknak, aki 1923-tól 1929-ig a honvédelmi miniszteri pozíciót is betöltötte.) Az a meglehetősen abszurd helyzet állt tehát elő, hogy egyenruhát viselő, elméletileg rendőri munkát végző katonák hatósági intézkedést színlelve követték el a legsúlyosabb bűntetteket, a rendvédelmi és a bűnözői szerep pedig időnként szó szerint felcserélődött.

1920 során a Horthy Miklós kormányzóval és Teleki Pál miniszterelnökkel egyre elégedetlenebb radikális jobboldal két fronton is támadást indított a kiépülő politikai rendszer ellen. A korszak legnagyobb radikális jobboldali tömegszervezete, a már említett Ébredő Magyarok Egyesülete különböző akciókkal (pl. lakásfoglalások, sztrájkok szervezése, illetve intenzív politikai kampány) növelte a kormányzatra gyakorolt nyomást, miközben a szorosan hozzá kötődő félkatonai egységek főként Budapesten rendezkedtek be. Ezek a fosztogató, embereket váltságdíjért elrabló, éjjelente az utcákon garázdálkodó fegyveresek jelentették a korai magyarországi szélsőjobboldali mozgalom félkatonai szárnyát, és mentalitásuk, tevékenységük, egész működésük igen hasonló volt az ugyanebben az időszakban Németországban és Ausztriában működő *Freikorps*¹⁶ és *Heimwehr*¹⁷

¹⁶ A német Freikorps szabadcsapatok korabeli történetéről lásd bővebben: Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

¹⁷ Az ausztriai radikális jobboldali paramilitáris Heimwehr-mozgalom történetéről, valamint magyar kapcsolatairól lásd bővebben: KERÉKES

típusú, főként ugyancsak első világháborús veteránokból álló szabadcsapatok működéséhez. E felfegyverzett alakulatok kihasználták a háborús és polgárháborús összeomlásból éppen csak kilábalni készülő, fiatal független magyar állam gyengeségét, és a kis létszámú, gyenge professzionális állami fegyveres szervekhez képest kifejezetten ütőképes egységeknek számítottak. Arról nem is beszélve, hogy az igen zavaros jogi-társadalmi helyzetben – mint már említettük, a kérészéletű kommunista kormányzat bukása után a rend helyreállításának jelszava alatt egy ideig a katonai hatóságoknak is volt intézkedési jogkörük a polgári személyekkel szemben – párhuzamos rendvédelmi apparátust építettek ki, és törvénytelen cselekményeiket a legtöbbször hatósági intézkedés látszatát keltve, annak álcája alatt követték el az állampolgárok ellen.¹⁸ Noha a miniszterelnök 4710/1920. ME számú, 1920. június 12-én kelt rendelete egyértelműen kimondta, hogy az összes katonai alakulat (az ún. védelmi szervezeteket és különítményeket, tehát az irreguláris keretek között működő katonai egységeket is beleértve) és ezek nyomozóinak működése polgári személyekkel szemben megszüntetendő, a nyomozó alakulatokat pedig a katonai igazságügyi szervezetbe kell beolvasztani,¹⁹ a de facto hely-

Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

¹⁸ ZINNER, i. m. 66.

¹⁹ A m. kir. kormánynak 1920. évi 4.710. M. E. számú rendelete a katonai hatóságok és közegek, illetőleg katonai nyomozók polgári személyekkel szemben való eljárásának megszüntetéséről, illetőleg korlátozásáról, 1920. június 12., Magyarországi Rendeletek Tára, 1920, 233–235.

zet egy ideig még nem sokat változott. Nagy létszámuk, fegyverzetük, illetve a hadsereg főtisztjeivel való jó személyes kapcsolataik miatt a különböző különítményekkel való konfrontációt a budapesti államrendőrség állománya is lehetőleg igyekezett elkerülni. Ugyanakkor a Horthy körül csoportosuló, elsősorban Bethlen István és Teleki Pál nevével fémjelezhető, konzervatív jobboldal úgy vélte – a korszak számos későbbi, főként katonai körökhöz köthető, olykor képtelen, utólag már-már nevetségesnek tűnő puccstervén végigtekintve nem minden alap nélkül –, hogy a radikális jobboldal lassanként a Héjjas és Prónay körül szerveződő fegyveres alakulatok révén esetleg hatalomváltást akar kieszközölni.²⁰

Az Ébredő Magyarok Egyesülete és a hozzá kötődő paramilitáris alakulatok szerepe a fehérterrorban és az utána következő politikai terrorizmusban

Mint fentebb már említettük, az Ébredő Magyarok Egyesülete egy volt a történelmi Magyarország összeomlásakor alakult számos, önmagát hazafiasként definiáló, erősen nacionalista társadalmi egyesület közül, és az 1920-as években a legbefolyásosabb ilyen szervezetek közé tarto-

²⁰ Erre utal többek között Kauderer Ágoston őrmester Soltra József rendőr meggyilkolásának ügyében tett vallomása is. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 14.

zott. Mellette jelentős nacionalista szervezetek voltak még a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE), illetve az Etelközi Szövetség (EX) nevű, a politikai, katonai és közigazgatási elit tagjait tömörítő titkos társaság, a nacionalista egyesületek tagsága és vezetősége között pedig igen jelentős személyi átfedések figyelhetők meg.²¹ E szervezetek – főként az ÉME és a MOVE, valamint az EX (fél)katonai szárnyaként működő Kettőskereszt Vérszövetség (KKV vagy KKV Sz) – jórészt leszerelt és aktív katonákból álló paramilitáris, illetve rendvédelmi szolgálatot ellátó karhatalmi alakulatokat működtettek 1919 és 1923 között, tagjaik pedig 1919–1920 során jócskán kivették részüket a fehérterrorból is. Az ÉME alapításának pontos dátuma nem ismert, de valamikor az 1918-as év végére tehető. A kezdetektől fogva antiszemita, bűnbakképző, történelmi traumákból, sérelmekből táplálkozó politikai szemlélet jellemezte, mely a zsidóságot hibáztatta Magyarország megoldatlan társadalmi konfliktusaiért és az első világháborúért is.²² Alapítói között neves közéleti személyiségeket és katonatiszteket találunk, mint például Bárdossy Ernő MÁV-titkárt és újságíró, Ilosvay Gusztáv államtitkárt, Mádl J. Géza újságíró, Fodor Gyula OTI-titkárt, Sármezey Endre MÁV-igazgatót, de olyan frontról hazatért, később, a fehérterror idején elkövetett atrocitásai nyomán ismertté vált radikális jobboldali eszméket valló katonatiszteket is,

²¹ PAKSA Rudolf, *A magyar szélsőjobboldal története*, Budapest, Jaffa Kiadó, 49–59.

²² ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989, 13–15.

mint Héjjas Iván, Raád Árpád, Francia Kiss Mihály vagy Prónay Pál.²³

A radikális jobboldali szervezet már az első világháború befejezése előtt igen nagy politikai aktivitást fejtett ki, és nem volt ez másként a tanácsköztársaság 133 napja alatt sem. Az ÉME vezetősége 1919. március 21-én, egy választmányi ülésen értesült a kommunista hatalomátvételtől, és ezek után – illegálisan működve – aktívan részt vett az antibolsevista ellenforradalmi cselekményekben, embereket toborzott és fegyverzett fel az jobboldali ellenforradalmi erők számára. A tanácskormány bukását és a Magyarország román megszállását követő időszakban folytatta határozott politikai tevékenységét, és utcai plakátok elhelyezésével valóságos propagandaháborút vívott. Az egyesület tagjait ilyenkor igen gyakran zaklatták a románokkal együttműködő, átmeneti és megkérdőjelezhető legitimitású magyar kormány hatóságai is.²⁴

Az Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásával rengeteg volt katona és közszolgálati alkalmazott deklasszáldott, ez a társadalmi helyzet pedig jelentős tömegbázist teremtett a radikális jobboldali egyesület számára. 1919-ben felmerült az ÉME politikai párttá szervezésének gondolata is, azonban az egyesület vezetése végül úgy döntött, hogy „minden politikától mentesen, csak társadalmi téren küzdenek tovább.”²⁵ 1919. augusztus 14-én az ÉME küldöttségét

²³ ZINNER, i. m. 16.

²⁴ ZINNER, i. m. 32–33.

²⁵ ZINNER, i. m. 34.

Horthy Miklós, ekkor még a Nemzeti Hadsereg fővezéréként maga fogadta Siófokon.²⁶ Horthy 1919. november 16-ai Budapestre történő bevonulása után az ÉME a fővárosban kiterjedt antiszemita propagandát kezdett folytatni, és a zsidók jogait komolyan korlátozó törvények elfogadását követelte.²⁷ Egyik lapjában, az Ébredő Magyarországon az egyesület saját 830 000 ezer fős tagságára utalt, azt a benyomást keltve, hogy a lakosság jelentős részének a támogatását élvezi.²⁸ A tagság létszáma persze túlzó és megbízhatatlan adat, ám azt mindenképp ki kell emelnünk, hogy az egyesület ebben az időszakban valóban jelentős társadalmi bázissal rendelkezett és a háború utáni politikai helyzet egyik alakítója volt, tagjainak valós száma pedig így is százezres nagyságrendűre tehető.²⁹

²⁶ ZINNER, i. m. 35.

²⁷ PAKSA, i. m. 57–59.

²⁸ ZINNER, i. m. 37.

²⁹ A titkos és féltitkos antiszemita, radikális jobboldali szervezetekről, politikai befolyásukról és már a kezdet kezdetén, 1919–1920 körül megjelenő zsidóellenes jogszabály-tervezeteikről kiváló összefoglalót nyújt korszak-monográfiájában Ungváry Krisztián is. Az antiszemita társaságok közül az Ébredő Magyarok Egyesületét, a Magyar Országos Véderő Egyletet, az Etelközi Szövetséget és a Kettőskereszt Vérszövetséget emeli ki, melyeknek alapítói és tagsága között egyébként jelentős átfedések voltak. A Kettőskereszt Vérszövetség tagjai első sorban volt és aktív állományú katonák voltak, forrásbázisa viszont a mai napig meglehetősen szórványos és feltáratlan. Vö. UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérése. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012, 97–100.

Az ÉME 1919. november 30-án tartotta budapesti nagygyűlését, ahol dr. Zákány Gyula alelnök a zsidókérdésről adott elő, melynek nyomán újabb antiszemita, a zsidók jogait súlyosan korlátozó intézkedések bevezetését kérvényező határozatot juttattak el az – államfői hatalmat ekkor még csak de facto gyakorló – Horthy Miklóshoz, mint a Nemzeti Hadsereg fővezéréhez.³⁰ A nagygyűlést több ezres tömegtüntetések követték, de mindennapossá váltak az utcai összetűzések, spontán zsidóverések is a fővárosban és vidéken egyaránt. Zinner Tibor, az egyesület monográfusa is felhívja rá a figyelmet, hogy az ÉME társadalmi bázisa ebben az időszakban meglehetősen széles és heterogén volt, a tagok között ugyanúgy megtalálhatók voltak az első világháborút megjárt veterán katonák, mint az úri osztály hazafias eszméket valló tagjai, de a kispolgárság és a háború nyomán mérhetetlen szegénységben élő, vidéki agrárproletariátus képviselői is.³¹ A háborús szegénység és bizonytalanság az egész társadalmat radikalizálta, a politikai szélsőségek megjelenése és a társadalom erőszakossá válása tehát ebben az időszakban szinte törvényszerű folyamat volt.

Szmrecsányi Györgyöt, az ÉME első országos elnökét ugyanazon a napon választották meg, mint Horthy Miklós kormányzót, 1920. március 1-jén. A Horthy antiszemitizmusát nem támogató Huszár Károly miniszterelnök ugyanezen a napon mondott le, a március 15-én megalakult

³⁰ ZINNER, i. m. 45.

³¹ ZINNER, i. m. 53.

Simonyi-Semadam Sándor vezette kormányból pedig kimaradtak a liberális politikusok. A kormányváltást az ÉME vezetősége örömmel fogadta, a román csapatok kivonulásában pedig ugyancsak a politikai élet feletti egyre nagyobb befolyás megszerzésének lehetőségét látta. Az ÉME gyakorlatilag a stabilizálódó, erősen jobboldali Horthy-kormányzat lojális ellenzékévé vált, az államfőség kérdésében pedig szabad királyválasztó álláspontra helyezkedett. 1920 tavaszán az ÉME – Eckhardt Tibor későbbi ÉME-elnök, Gömbös Gyula későbbi miniszterelnök és Prónay Pál képviselével – már a külföldi, elsősorban osztrák és német (bajor) szélsőjobboldali pártokkal, szervezetekkel is kereste az esetleges nemzetközi antibolsevista együttműködés lehetőségét.³²

Mint már említettük, az ÉME más nacionalista szervezetekhez hasonlóan ebben az időben a kormány jóváhagyásával fegyveres segédrendőri alakulatokat tartott fenn egy esetleges újabb kommunista hatalomátvételi kísérlet megakadályozása céljából. Az egyre hangosabb és egyre nagyobb társadalmi feszültségeket generáló antiszemita propaganda, az egyre több erőszakos cselekmény hatására, valamint a konszolidációs törekvések okán Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter 1920. április 4-én javasolta az ÉME felosztatását.³³ A kormány azonban az instabil

³² ZINNER, i. m. 60–61.

³³ A földművelésügyi miniszter ezt követően az 1920. május 13-ai minisztertanácsi ülésen is annak adott hangot, hogy főként vidéken egyre kontrollálhatatlanabb az ébredők által alkalmazott erőszak. HU-

politikai helyzet miatt többszöri próbálkozás után sem merete felosztatni a szervezetet.³⁴ Ebben az időben csatlakozt az ÉME budapesti központja körülbelül 300 000 főt tömöríthetett, és az egyesületnek volt még országszerte 98 – félig-meddig önállóan működő – fiókegylete is.³⁵ A trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírása csak tovább fokozta az országban a feszültségeket, az antiszemitizmus mellett pedig az irredentizmus, a történelmi Magyar Királyság területi revíziója lett a vezető eszme, ezzel összefüggésben az ÉME számos tagja, köztük sok leszerelt vagy még akkor is aktív állományú katona – habár a monarchia és annak reguláris hadseregének felbomlása miatt az állományviszonyokat és jogosultságokat is igen nehéz volt nyomon követni – jelentős szerepet játszott a fehérterrorban. Az erőszakos atrocitások, önkényes politikai gyilkosságok mögött számos konkrét esetben felséjlik Héjjas Iván és Prónay Pál paramilitáris vezetők neve.³⁶

1920. szeptember 19-én az egyesület újabb országos nagygyűlést tartott, melyen 25 pontos „ébredő programot” ismertettek, melyet aztán Szemere György magának

MNL-OL-K 27-1920. 05. 13/5. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete magatartása elleni panasz.

³⁴ ZINNER, i. m. 66–67.

³⁵ ZINNER, i. m. 69.

³⁶ Serfőző Lajos is felhívja rá a figyelmet, hogy például az Erzsébetvárosi Demokrata Kör elleni merénylet mögött is jó eséllyel Prónay Pál és/vagy Héjjas Iván állhattak annak közvetett vagy közvetlen értelmi szerzőiként. Vö. SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60, 30.

Teleki Pál miniszterelnöknek is átnyújtott, hangsúlyozva az ÉME hatalmi tényező mivoltát. Ez lényegében egy kiáltvány volt az ország teljes zsidótlánítására, zsidóellenes kulturális és gazdasági követelésekkel, ám egyúttal szociálpolitikai javaslatokat is tartalmazott, és miként arra Zinner Tibor is felhívja a figyelmet, e követelések a magyar szélsőjobb oldali radikalizmus egyik első szellemi és gyakorlati megnyilatkozásának tekinthetők.³⁷

A kormányzat igyekezett ugyan a radikális szélsőjobb oldalt valamilyen módon pacifikálni és visszafogni, ám annak széles társadalmi bázisa okán nem volt könnyű dolga. A helyzetet nehezítette továbbá, hogy az Ébredő Magyarok Egyesületével szimpatizáló személyek ekkora már beépültek a belügyminisztérium, a honvédelmi minisztérium és több korabeli fegyveres testület tagjai közé is, ezért az állami alkalmazottak között is igen jelentős volt a mozgalom támogatottsága. A felosztatás helyett így a kormány leginkább belülről igyekezett az ÉME-t bomlasztani, vagy legalábbis konszolidálni, és különböző politikai manipulációk és alkuk révén a vezetői székekbe próbált valamivel mérsékeltebb személyeket juttatni.³⁸

Az egyre véresebb és kontrollálhatatlanabb atrocitások, az ÉME-hez köthető paramilitáris csoportok, különítményesek garázdálkodásai, különösen a Club Kávéház elleni akciók³⁹ nyomán a kormány végül elérkezettnek látta

³⁷ ZINNER, i. m. 88–89.

³⁸ ZINNER, i. m. 88.

³⁹ A belvárosi Club Kávéházat az ÉME-hez köthető személyek többször is megtámadták, a zsidónak, hazafiatlannak kikiáltott vendégeket

az időt a határozottabb fellépésre. Felosztatni még továbbra sem merete az egyesületet, mert úgy vélte, radikális jobb-oldali eszméket valló, sok esetben felfegyverzett tagok még mindig a kormány hasznára lehetnek egy esetleges baloldali hatalomátvételi kísérlet elfojtásában, ám mindenképpen korlátozni igyekezett a szervezet működését. Az 1920. november 10-ei minisztertanácsi ülésen döntöttek arról, hogy az 1918 októbere óta alakult egyesületeket vizsgálat alá vonják,⁴⁰ a gyülekezési jogot pedig erősen korlátozni fogják.⁴¹ November 11-én a belügyminiszter felfüggesztette az ÉME budapesti központjának működését, mégpedig azzal az indoklással, hogy az egyesület saját nyomozó-szervet állított fel, amely hatósági jogköröket bitorolt, és ezzel súlyosan veszélyeztette a fennálló államrendet. A Teleki-kormány egyre jobban féltette a világháború után konszolidálódó politikai és gazdasági külkapcsolatokat az egyre nagyobb teret nyerő szélsőjobbaldaltól, ezért radikális tisztújítást követelt az ÉME-n belül. Weiss Konrád kénytelen volt lemondani alelnöki tisztéről, helyére a kormány törekvéseit inkább támogató Zákány Gyula került, egyúttal

bántalmazták, a berendezést szétverték. Az egyik ilyen atrocitás kettős gyilkosságba torkollott, 1920. július 27-én Verebélyi Artúr bankigazgatót egy bajonettel szíven szúrták, Varsányi Géza ügyvédet pedig agyonlőtték. Vö. ZINNER, i. m., 72–73., valamint Vö. KOVÁCS Tamás, *Az ellenforradalmi rendszer politikai rendszetének genezise, 1919–1921*, Múltunk, 2009/2, 64–92, 87–91.

⁴⁰ HU-MNL-OL-K 27-1920. 11. 19/6. napirendi pont – Az Ébredő Magyarok Egyesülete ellen folyamatba tett vizsgálat eredményeinek ismertetése.

⁴¹ ZINNER, i. m. 96.

pedig határozottan megtiltották az egyetemi diákság belépését az egyesületbe, ezzel pedig tömegbázisa egyik jelentős elemétől fosztották meg.⁴²

Soltra József szolgálat közben – katonaruhás egyének által – Budapesten agyonlőtt rendőr halála, mely 1920. november 10-én következett be, és amelyért ugyan-csak Héjjas Ivánnal és különítményéhez tartozó katonák voltak a felelősek, jó indokot szolgáltatott a kormánynak arra is, hogy az ébredő milíciákkal szoros átfedésben lévő tiszti különítményeket is igyekezzen fokozatosan felszámolni. Az irreguláris katonai egységek közül az egyik leghírhedtebb csoport a budapesti, Nyugati Pályaudvar melletti Britannia Szállóban berendezkedő alakulat volt, mely formálisan a Prónay Pál alezredes vezetése alatt álló, I. szegedi vadászászlóalj nyomozócsoportjaként definiálta magát. Az alakulat azonban nem csupán a jobboldali és radikális jobboldali, úgynevezett fehér katonákból állt, hanem a könnyű zsákmányszerzés lehetőségét megsejthető köztörvényes bűnözők is egyre nagyobb számban csatlakoztak hozzá, bár többnyire valóban olyan emberek alkották, akik katonaként harcoltak az első világháborúban.⁴³ A pesti köznyelvben csak *britanniasoknak* nevezett egység tagjai hónapokon keresztül járták a fővárost éjszakánként, a számlájukon pedig zsarolás, fosztogatás, rablás, súlyos testi sértések és politikai motivációból elkövetett gyilkosságok

⁴² ZINNER, i. m. 97.

⁴³ ZINNER, i. m. 103.

sorozata szerepeltek.⁴⁴ 1920. november 10-én, szerdán hajnalban, 2 óra 30 perc körül az Oktogon környékén szolgálatot teljesítő Miklós József rendőrelenőr⁴⁵ segélykiáltásokat hallott. A tér egyik oldalán katonatiszti egyenruhát viselő fiatalemberek egy csoportját vette észre, akik éppen egy hazafelé tartó nyomdászt bántalmaztak. A rendőrelenőr láttán a csoport ekkor még abbahagyta a férfi ütlegetését, és az egyenruhások a Nyugati Pályaudvar irányába távoztak. A Nyugati Pályaudvar felől érkező a segélykiáltásokra szintén felfigyelt Soltra József gyalogos rendőrrjárőr, aki az Aradi utca és a Teréz körút sarkán szembetalálkozott ugyanazzal a csoporttal. A rendőr és a különítményes tisztek között szóváltás alakult ki, Miklós rendőrelenőr pedig Soltra segítségére sietett, és igyekezett rábírní, hogy vele együtt távozzon a helyszínről, és ne konfrontálódjon a túlerőben lévő különítményesekkel egyedül. Ekkor a katonák közül azonban kivált egy, állítólag három fős csoport, akik fegyvert rántottak, és Soltra Józsefre több lövést adtak le, majd elfutottak. Soltrát a rendőrelenőr fölemelte és az Edison kávéház előtt álló szállítótargoncára

⁴⁴ A britanniás tisztek köztörvényes bűncselekményeinek egy jó része, így többek között a Soltra József rendőrrjárőr sérelmére elkövetett emberölés eseményei is leginkább Kmetty Károly főhadnagy büntetőperének fennmaradt iratanyagából ismerhető meg. Kmetty Károly ellen 1920-ban is folyt egy büntetőeljárás, melynek legfontosabb iratait egy későbbi, 1925-ös büntetőperének irataihoz is csatolták. HU-BFL-VII-18-d-8963/1925.

⁴⁵ A rendőrelenőr az utcai rendőrrjárőröket, szolgálatuk ellátását ellenőrző rendőrtisztviselő volt.

fektette, majd a tettesek után futott. Miklós József a menekülő katonák után lőtt, ám ők visszafordultak és rá is tüzet nyitottak, a rendőrellenőr pedig ugyancsak súlyos sérüléseket szenvedett, bár végül túlélte a lövöldözést. Az esetnek több szemtanúja is volt, akik az elkövetőket a Britannia Szállóban megtelepedett katonai alakulat tagjai-ként azonosították.⁴⁶ Horthy és köre pedig a rendőr halála után halaszthatatlannak látta a különböző szélsőjobboldali tiszti alakulatok lefegyverzését. Nádosy Imre budapesti, nem sokkal később már országos rendőrfőkapitány határozott lépéseket tett az ügyben, a budapesti államrendőrség pedig nagy erővel kezdett a tettesek után nyomozni.⁴⁷ Héjjas Iván, aki kecskeméti tevékenységét és Horthy budapesti bevonulását követően részben a fővárosba helyezte át székhelyét, és akit nem meglepő módon a Britanniában székelő, összesen egyébként négy, egymástól persze nehezen elhatárolható különítmény tagjai is a parancsnokuknak ismertek el – ebben az időben maga is gyakran a szállóban lakott – ingerülten vette tudomásul, hogy emberei meggyilkoltak egy rendőrt, és felkészült akár az alakulatai által birtokolt épületek fegyveres védelmére is. A szálloda kapuit elbarikádozták, géppuskákat állítottak fel mögöttük, a

⁴⁶ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 12. Valamint uo: Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 13.

⁴⁷ BARTHA, i. m. 29–30.

tiszteknek pedig lőszert és gránátokat osztottak ki. A Britannia előtt még másnap felsorakoztak a kormányzathoz hű Nemzeti Hadsereg reguláris egységei és jelentős rendőri karhatalom. Összeapásra végül nem került sor, mert a helyszínen megjelent a különböző szabadcsapatok szervezésében kulcsszerepet játszó, tagjaik által igen tisztelt Prónay Pál alezredes is, aki utasította Héjjast és egységeit a hatóságokkal való együttműködésre.⁴⁸ A rendőrök a Nemzeti Hadsereg reguláris katonáival együtt nyomultak be a szállodába, ahol megkezdődött a rendőrgyilkosságban részes személyek azonosítása. Ez azonban csak részlegesen volt lehetséges, mert a tettesek egy része még közvetlenül az események után megszökött, és a szökésben feltehetőleg magasabb beosztású katonai vezetők is segítették őket. A detektívek végül azonban nem csak a Soltra-gyilkosságban részes fegyvereseket válogatták ki, hanem régóta húzódó rablási, kínzási, testi sértési és emberrablási ügyek gyanúsítottjait is kézre kerítették.⁴⁹ Héjjas az ügyben maga is tanúvallomást tett, és mind a Soltra Józsefet meggyilkoló fegyveresektől, mind pedig a Babarczy Jenő által irányított különítménytől élesen elhatárolódott. Azt ugyan elismerte,

⁴⁸ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16.

⁴⁹ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 18.

hogy a tanácsköztársaság idején, 1919-ben jobboldali milíciát szervezett a kommunista kormányzat megdöntésére, de azt már határozottan tagadta, hogy jelenleg saját különítmény felett rendelkezne.⁵⁰ A Britanniában állomásozó csapatok személyi összetételét mindenestre jól mutatja, hogy az őrizetbe vett személyek túlnyomó többsége – legalábbis a hatóságok korabeli értelmezése szerint – ekkor már nem volt tényleges állományú katona, hanem katonai egyenruhát öltött civil személy volt, köztük igen sokan olyanok, akik az első világháború után a katonai szolgálatból leszereltek, de lényegében önkényesen, esetleg valamelyik paramilitáris vezető engedélyével, valamelyik különítményhez csatlakozva tovább szolgáltak.⁵¹

Ugyan a rendőrrel összetűzésbe kerülő csoport személyi összetételére vonatkozó információk a különböző nyomozati adatok fényében ellentmondásosak, a nyomozók a sebesült rendőrellenőrt később megverő három fős csoport tagjaiként végül Mészáros Imre leszerelt tisztthelyettést, Sesevics László hadnagyot és egy Zólyomi vezetéknévű katonát azonosítottak, aki azonos volt a korszak egyik regényes életű, egyébként civilben színészként és költőként tevékenykedő, ismert különítményes tisztjével, Zsabka Kálmán alhadnaggal.⁵² Zsabka egyébként Zólyom telepü-

⁵⁰ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Héjjas Iván főhadnagy vallomása, 1920. november 18.

⁵¹ Uo.

⁵² Zsabka Kálmán életéről lásd bővebben: BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy bosszan „ébredő” túlélőművész: Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, Múltunk, 2019/2, 138–180.

lésen született, innen vette akkoriban használatos álnévét.⁵³ A délvidéki születésű, szerb származású Sesevicset nem sikerült elfogni, ő elhagyta az országot, és hazatért szülőföldjére, akkoriban már a Szerb–Horvát–Szlovén Királyságba.⁵⁴ Noha Miklós József rendőrellenőr egyértelműen felismerte Zsabka Kálmánban az egyik tisztet, aki Soltrára és rá is tüzet nyitott,⁵⁵ a gyilkosság elkövetésével végül Mészáros Imrét vádolták meg, akiről a katonai hatóságok úgy ítélték meg, hogy immár nem tényleges állományú katona, pusztán leszerelt, de továbbra is egyenruhát hordó civil, polgári szakmájára nézve egyébként bádogos, és ügyében ezért polgári statáriális bíróság járt el. Mészáros először tagadott, majd végül beismerte, hogy két lövést adott le Soltra Józsefre, illetve azt is bevallotta, hogy a sebesült rendőrellenőrt is bántalmazta. Ugyanakkor azzal védekezett, hogy lövései nem találtak, így valószínűleg az a

⁵³ ZINNER, i. m. 101. Valamint: HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 17.

⁵⁴ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Marinovich Jenő budapesti rendőrfőkapitány-helyettes jelentése a Soltra József sérelmére elkövetett emberölés tárgyában folytatott nyomozás állásáról, Budapest, 1920. november 16. Sesevics László egyébként a forrásban Sesevics Vladisláv néven szerepel. Később egyébként Szerbiából Törökországba szökött, ahol huzamosabb ideig élt, végül a második világháború alatt hazatért, és a katonai titkosszolgálat, a VKF-2 tisztjeként tevékenykedett. Vö. HU-ÁBTL-V-84089. Sesevich László. Idézi: Bartha, i. m. 44.

⁵⁵ Uo.

személy Soltra gyilkosa, aki nála valamivel előbb lőtt.⁵⁶ Mészáros ügyében a rögtönítélő polgári bíróság az 1920. december 18-án megtartott főtárgyaláson halálra ítélte, egy nappal később pedig a budapesti gyűjtőfogházban főlakasztották.⁵⁷ Nem kizárható persze az sem, hogy Mészáros az ügyben csupán egyfajta bűnbak volt, még ha köze is volt a Soltra-gyilkossághoz, hiszen Soltra haláláért semmiképpen sem egyetlen személyt terhelte a felelősség. Meglehet, hogy bizonyos politikai-katonai körök itt is igyekeztek menteni a menthetőt, és a rendőrgyilkosságban részes fegyveresek közül a lehető legkevesebbet, csupán egyetlen személyt áldoztak fel. Meglehetősen gyanús körülmény ugyanakkor, hogy Mészáros Imre büntetőperének iratai eltűntek, legalábbis Budapest Főváros Levéltárának őrizetében, ahol lenniük kellene, nem találhatók meg, a vádlott gyors kivégzésének tényéről pedig csupán a korabeli sajtóorgánumból, illetve az elítélt fogolytörzskönyvéből tudunk.⁵⁸ Némi malíciával akár még az állítólagos rendőrgyilkos kivégzésének ténye is kétségbe vonható, a korabeli Budapesten ugyanis felröppent a pletyka, hogy kivégzése után Mészáros Imrét „vígán látták sétálni” a főváros utcáin. Mindez persze már a legendák világába tartozik, valóságtartalma pedig ma

⁵⁶ HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Mattyasovszky Tibor rendőrkapitány jelentése a belügyminiszternek a Soltra József meggyilkolása ügyében lefolytatott nyomozásról, 1920. november 22.

⁵⁷ ZINNER, i. m. 103. A polgári statáriális bíróság Mészáros Imre ügyében hozott ítélete mai ismereteink szerint nem maradt fenn levéltári őrizetben.

⁵⁸ ZINNER, i. m. 103. Idézi, BARTHA, i. m. 42.

már aligha ellenőrizhető, mindazonáltal visszaemlékezéseiben maga Prónay Pál, aki az egyes különítményesek által elkövetett bűncselekményekről nem csupán sok mindent tudhatott, de akár bizonyos esetekben az igazságszolgáltatásba is beavatkozhatott, ad hangot ez ügyben a kételyeinek...⁵⁹

Prónay a rendőrgyilkosság után mindenestre felfogta a helyzet komolyságát, és eszében sem volt vállalni a Horthyval és a kormánnyal való nyílt konfrontációt, ezért néhány tisztért, többek között magáért Héjjasért is személyes felelősséget vállalt, de a többieket a rendőrök lefegyverezték, és egy részüket le is tartóztatták.⁶⁰ A következő napokban a rendőrség folytatta a razziákat, a tiszti alakulatok által megszállt szállodákat átkutatták, körülbelül ötven különítményes tisztet letartóztattak, és rengeteg fegyvert elkoboztak. Budapesten ezzel párhuzamosan a főbb útkereszteződések és közlekedési csomópontokat a rendőrség és Nemzeti Hadsereg reguláris egységei szállták meg, és utcai igazoltatásokkal szűrték az egyenruhásokat. A rendőrök a különítményesek után kutatva átfésülték a fővárosi szórakozóhelyeket is, ahonnan ugyancsak számos embert állítottak elő. Az erélyes hatósági fellépésnek köszönhetően Héjjas Iván paramilitáris alakulatai elkezdtek bomladozni, a különítményesek közül pedig többen polgári ruhát öltöttek, és igyekeztek minél gyor-

⁵⁹ PRÓNAY, i. m. 214–215.

⁶⁰ Prónay a naplójában is beszámol röviden az eseményekről, persze a saját felelősségét kategorikusan tagadja. PRÓNAY, i. m. 315.

sabban elhagyni Budapestet.⁶¹ A fehérterror időszaka után ez volt a különböző, olykor törvényen kívüli tevékenységet folytató, irreguláris katonai alakulatok felszámolásának első hulláma, amellyel a kormányzó és a kormány két fontos politikai célkitűzését is elérte: egyrészt egyértelműen visszaállította az állam és az általa ellenőrzött szervezetek erőszak-monopóliumát, másrészt minden valószínűség szerint sikerült megakadályoznia, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete lassanként egy katonai erővel kiegészített, modern radikális jobboldali politikai párttá válhasson, amely akár a hivatalban lévő kormányzat hatalmát is veszélyeztetheti.⁶² Soltra József rendőrfőrajtós ezután hősi halottá nyilvánították és a Mosonyi utcai rendőrkaszárnya udvarán ravatalozták fel. Ravatalára számos állami szervezet és magánvállalat koszorút küldött. A rendőrt kiemelt állami tiszteletadással temették el 1920. november 16-án a Kerepesi úti temetőben, a fővárosi törvényhatóság által adományozott díszsírhelyre. A szertartáson részt vett maga a kormányzó is, aki személyesen nyilvánította részvétét Soltra szüleinek és menyasszonyának.⁶³

Ferdinandy Gyula belügyminiszter nem sokkal később bejelentette, hogy tudomása van róla, hogy az ÉME a hatalom puccsszerű átvételére készült, Rubinek Gyula kereskedelemügyi miniszter pedig ezzel párhuzamosan rendeletben tiltotta el a vasúti és postai alkalmazottakat az

⁶¹ ZINNER, i. m. 98–101.

⁶² ZINNER, i. m. 99.

⁶³ ZINNER, i. m. 105.

ÉME-tagságtól, ezzel tömegbázisa egyik újabb jelentős elemétől fosztotta meg a szervezetet. A meggyilkolt rendőr ügyéből kiindulva több más, a különítményesekhez köthető gyilkosság és egyéb önkényes atrocitás kapcsán komoly vizsgálat folyt még Héjjas és Prónay, valamint a hozzájuk köthető irreguláris fegyveres csoportok ellen is, ám a kormányzóhoz és más politikusokhoz való személyes viszonyuk okán az ekkor már egyre inkább befolyásos radikális jobboldali politikusokként is funkcionáló különítményparancsnokoknak nem esett bántódásuk.⁶⁴ Az önszerveződő fegyveres csoportok, tiszti különítmények tevékenysége az ezt követő határozott kormányzati intézkedések nyomán kétségtelenül alább hagyott, de korántsem szűnt meg teljesen. A Soltra-gyilkosságot még számos további, nagy közfelháborodást kiváltó és sajtónyilvánosságot kapott, politikai motivációk hatására elkövetett bűncselekmény követte, mint például az 1922. február–márciusában leleplezett jászakarajenői bombamerénylet terve, az 1922. április 3-ai erzsébetvárosi bombamerénylet,⁶⁵ az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerénylet,⁶⁶ Apor Viktor

⁶⁴ ZINNER, i. m. 106–107.

⁶⁵ Az 1922. április 2-ai erzsébetvárosi bombamerényletben nyolc ember halt meg. Feldolgozását lásd: *A bombavetőek nyomában. A Horthy-korszak egyik leghírhedtebb büntetőperének politikai kontextusáról és sajtóvisszhangjából – előmunkákat egy nagyobb volumenű forráskiadványhoz*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020. <http://real.mtak.hu/106529/>

⁶⁶ Az 1923. december 26-ai csongrádi bombamerényletben három ember halt meg. Feldolgozását lásd: *A csongrádi bombamerénylet: Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorcselekményének kontextusához*,

tartalékos honvéd főhadnagy, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának vezetője és társai puccsterve,⁶⁷ Ulain Ferenc fajvédő nemzetgyűlési képviselő puccsterve,⁶⁸ vagy az egykori britanniás tisztek, a Kovács testvérek jórészt irredenta, és persze egyúttal antiszemita indíttatású bűncselekménysorozata.⁶⁹

A nyílt utcai erőszakot, verekedéseket és lövöldözéseket tehát a leginkább katonai diktatúrát célzó, radikális jobboldali puccstervek és a rövid ideig Magyarországon is elburjánzó, irredenta és antiszemita motivációktól hajtott politikai terrorizmus korszaka követte. Csak a Teleki Pált a miniszterelnöki székben 1921-ben váltó, egyre határozottabban kül- és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen Istvánnak sikerült több lépésben, körülbelül 1924–1925-re felszámolnia a különböző irreguláris fegyveres csoportokat,

1923–1924, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://real.mtak.hu/116182/>

⁶⁷ Apor Viktor puccstervének feldolgozását lásd: *A Csocsó bácsi-féle összeesküvés: Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai hatalomátvételi terve, 1923*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://real.mtak.hu/115853/>

⁶⁸ Ulain Ferenc német nemzetiszocialistákkal közösen eltervezett, 1923-as képtelen hatalomátvételi tervének feldolgozását lásd: *A magyar sörpuccs? Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő és társai államcsínykísérlete, 1923*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <https://mek.oszk.hu/20600/20627/>

⁶⁹ A Kovács testvérek bűncselekményeinek feldolgozását lásd: *Diverzió, bankrablás, szélhámoság. A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei, 1923-1925*, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020. <http://mek.oszk.hu/20800/20830/>

és egy időre pacifikálnia a radikális jobboldalt. Nota bene, a Soltra-gyilkosságot követő politikai bűnügyeknek egyébként közös vonása, hogy a vélelmezhető elkövetők mind szorosan kötődtek az Ébredő Magyarok Egyesületéhez és a benne vezető szerepet betöltő, befolyásos paramilitáris vezetőkhez, Héjjashoz és Prónayhoz – közvetve pedig a radikális jobboldal vezéralakjához, a szürke eminenciásként tevékenykedő későbbi miniszterelnökhöz, Gömbös Gyulához –, az ellenük indított büntetőeljárások pedig vagy felmentéssel, vagy a cselekmények súlyához képest meglepően enyhe ítéletekkel zárultak.

Az ÉME a kormánnyal való valamilyen mértékű kiegyezést követően új vezetőséggel és nagy reményekkel vágott neki az 1921-es évnek. Az egyesület életében szakadást vetített elő a Habsburg-párti legitimisták és a szabad királyválasztók vitája. IV. Károly trónra való visszatérési kísérlete kiélezte az ellentéteket. Az antanthatalmak nyilván nem engedtek volna Magyarországon egy Habsburg-restaurációt, ezért a stabilitás érdekében leginkább Horthy Miklós kormányzó hosszú távú régens államfősége tűnt a szemükben a legjobb megoldásnak. Horthy és körének hatalma az 1921. március 27-ei és október 20-ai, egyébként komolytalan királypuccsok meghiúsulása után még jobban megszilárdulni látszott. Szmrecsányi György legitimistaként exponálta magát, ezzel pedig a pozíciójával fizetett. 1921 áprilisában az ÉME úgynevezett csoportközi értekezletén Pálóczi Horváth István, az ÉME vidéki főosztályának vezetője nyilvánosan kijelentette, hogy a párt-politika és a királykérdés az ÉME-től független kérdések, az

ébredők pedig továbbra is csak társadalmi tevékenységet kívánnak folytatni a nemzet javára, pártpolitikai ügyekbe pedig lehetőleg nem ártják bele magukat.⁷⁰

1921. április 14-én Bethlen István került a miniszterelnöki székbe, ezzel pedig megkezdődött a háború és a forradalmak utáni konszolidáció időszaka. Az ÉME egyesületi lapja is örömmel köszöntette az új kormányfőt. A szervezet Országos Központi Választmányából a király-puccs következményeként kivált Taszler Béla és Fangler Béla, illetve üressé vált az országos elnök pozíciója. Helyükre Hir György nemzetgyűlési képviselő, egykori különítményparancsnok és a magyar irredenta mozgalmak egyik fő szervezője, illetve Kmoskó Mihály egyetemi tanár és Budaváry László nemzetgyűlési képviselő, jobboldali radikális újságíró kerültek.⁷¹ 1921. július 1-jével a Bethlen-kormány feloszlatta a különböző polgári nemzetvédelmi milíciákat, így elvileg az ÉME felfegyverzett nemzetvédelmi osztályait is. 1921 áprilisában az ÉME Országos Központi Intézőbizottsága is elfogadta az egyesület új alapszabályának tervezetét, melyet a belügyminiszter 87101/1921–VII. a. számú határozatával jóváhagyott.⁷² Az új alapszabály ekképpen fogalmazta meg az ÉME alapeszméjét: „az egyesület célja a keresztény-nemzeti közszellem felébresztése, állandó ébrentartása és a fajiság társadalmi, kulturális

⁷⁰ ZINNER, i. m. 112.

⁷¹ ZINNER, i. m. 118.

⁷² A korszakban az egyesületek igen szigorú kormányzati kontroll alatt működtek, alapszabályaikat és azok módosítását a belügyminiszternek kellett jóváhagynia.

és gazdasági téren. Az egyesület célját mint tisztán társadalmi alakulat mindennapi pártpolitikától mentesen kívánja elérni olyanképpen, hogy az egész keresztény társadalmat lakóhely, illetve foglalkozás szerint erős és fegyelmezett szervezetekbe csoportosítja, hogy ezáltal a keresztény, magyar faj társadalmi, kulturális és gazdasági érvényesülését, uralmát a törvényes rend keretén belül teljessé tegye és állandóan hathatósan biztosítsa”, valamint az egyesület tagja lehetett mindenki, „kinek felmenői között zsidó fajú nincsen, és semmiféle titkos, szabadkőműves vagy destruktív társaságnak nem tagja.”⁷³ (Az ÉME egyébként destruktívnak tekintett gyakorlatilag mindenféle liberalizmust.) Az egyesület vezetőtestületei ekkor az országos közgyűlés, az Országos Elnökség, az Országos Központi Választmány, az Országos Központi Igazgatóság és az Országos Központi Felügyelőbizottság voltak. A fő végrehajtó szerv az OKI volt, feladata pedig a határozathozatal mindazon ügyekben, amelyeket az alapszabályok a közgyűlésnek, illetve a választmánynak fenn nem tartottak. A tisztikar mellett megválasztotta az igazgatóság és a főosztályok vezetőit is. Az egyesület további központi szervei az úgynevezett főosztályok voltak, ezek közül a Propaganda és a Nemzetvédelmi Főosztályok, valamint a Sportosztály váltak politikai tevékenységük révén a későbbiekben a

⁷³ Az alapszabály többek között fennmaradt az ÉME Magyar Nemzeti Levéltára Országos Levéltárában őrzött fondtörédékében is. HU-MNL-OL-P 2249–7. sorozat. Idézi: ZINNER, i. m. 119.

leghírhedtebbé.⁷⁴ A Nemzetvédelmi Főosztály hatáskörébe például a társadalmi mozgalmak ellenőrzése tartozott, különös tekintettel a felforgató és nemzetellenes törekvések figyelésére és ellensúlyozására – ebből is látszik, hogy a szervezet még ekkor sem mondott le igazán a tanácsköztársaság bukása után és a fehérterror ideje alatt magának vindikált katonai-karhatalmi-hatósági jogkörökről.⁷⁵

Az ÉME továbbra is fennálló, erős katonai jellegét erősítette az ébredők igen markáns jelenléte a nyugat-magyarországi felkelésben is.⁷⁶ 1921 őszén, a Monarchia felbomlását követően jelentős feszültségeket okozott Ausztria és Magyarország kapcsolatában Burgenland hovatartozásának kérdése. Bár a Párizs környéki békeszerződések a területet Ausztriának ítélték, a magyar kormány megtagadta e területek átadását. Az ÉME-n belül szervezkedés indult ismét Prónay Pál, Héjjas Iván, Dániel Sándor és más egykori különítményes katonatisztek vezetésével, melyet a

⁷⁴ ZINNER, i. m. 120., valamint az ÉME szervezeti felépítéséről lásd bővebben: CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918-1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

⁷⁵ Többek között Kovács Tamás hívja fel rá a figyelmet, hogy az Ébredő Magyarok Egyesülete önálló hírszerző osztályt is működtetett, mely már a Horthy-korszak elején a magyar állami szervekkel, ti. a politikai rendőri és titkosszolgálatokkal is igen szoros kapcsolatban állt. Vö. KOVÁCS Tamás, i. m. 86–90.

⁷⁶ A nyugat-magyarországi felkelés eseményeit a frissebb szakirodalomból jól összefoglalja például Tóth Imre könyve: TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

kormány hallgatólagosan támogatott. Bár az egykori tiszti különítményeket formálisan már feloszlatták, 1921-ben még mindig működtek az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának alárendelt nemzetvédelmi osztályok. Ezek lényegében a kormány által továbbra is hallgatólagosan megtűrt, irreguláris/félreguláris katonai-segédrendőri alakulatok voltak, melyeknek a belső rend fenntartásában jutott volna szerep, és a honvédelmi tárcától kaptak bizonyos mértékű kiképzést és anyagi támogatást is.⁷⁷ A Bethlen-kormány intenciói ellenére az ébredő milicisták tevékeny szerepet vállaltak a nyugat-magyarországi felkelésben is, a Prónay, Héjjas, Hir György és más paramilitáris vezetők által szervezett, mintegy 2000 főnyi, Rongyos Gárda névre keresztelt irreguláris katonai egység bevonult Burgenland területére. A felkelés maga 1921. augusztus 28-án kezdődött meg a mai Burgenland és Sopron környékének területén. A felek Ágfalvánál ütköztek meg, ahol Héjjas körülbelül 120 embere, az Alföldi Brigád fegyveresei keveredtek tűzharcba az osztrák csendőrökkel. A rongyosok eredményes gerillaharcot folytattak az osztrákokkal, így lehetetlenné vált, hogy Ausztria birtokába vegye a neki ítélt területet. Soprontól keletre szinte minden faluban jelen voltak a felkelők. 1921. október 4-én Prónay Pál felkelőcsapata kikiáltotta Lajtabánság de facto államot,⁷⁸ az államfői tisztséget betöltő lajtai bán pedig maga Prónay lett. Horthy Gömbös Gyula

⁷⁷ ZINNER, i. m. 124–126.

⁷⁸ Lajtabánság rövid történetéről legfrissebben lásd: TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken*, Rubicon, 2020/4, 8–17.

későbbi miniszterelnököt, a MOVE elnökét, aki ekkoriban ugyancsak az ÉME vezetőségi tagja is volt, küldte Nyugat-Magyarországra kormány megbízottként az események kézben tartása céljából. A források szerint Gömbös tárgyalni, egyeztetni próbált volna Héjjas Ivánnal, a radikális gerilla-parancsnok azonban leginkább a saját feje után ment, figyelmen kívül hagyva a kormányzat bármiféle akaratát.⁷⁹ Bethlen István és kormánya a nyilvánosság előtt elhatárolta magát a Burgenlandot ellenőrzésük alatt tartó fegyveresektől, akiknek egyébként körülbelül 70%-a lehetett tagja az

⁷⁹ Érdekes és ellentmondásos tény, hogy bár a Kettőskereszt Vérszövetséget Siménfalvy Tihamér tábornok mellett Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez szokás kötni, és a köztudatban róla elterjedt információk szerint tagjai a nyugat-magyarországi felkelésben is aktívan részt vettek, a Nyugat-Magyarországon tevékenykedő irreguláris alakulatok pacifikálására, vagy legalábbis tevékenységük kormányzati kontroll alá vonására a térségbe küldött Gömbös Gyula hátrahagyott egy Bethlen István miniszterelnöknek címzett, 1921. szeptember 30-ai keltezésű levelet. Gömbös ebben arra kéri Bethlent, hogy ha lehetséges, bocsássa a rendelkezésére a „KKV-szervezet”, tehát valószínűleg a Kettőskereszt Vérszövetség 500 jól képzett, géppuskákkal felszerelt emberét, mert nem tud szót érteni és megegyezésre jutni Héjjassal. Ebből a forrásból tehát az olvasható ki, hogy a KKVSz ebben az időben kormányzati irányítás alatt állt, és fegyvereseit Gömbös szándéka szerint épp azon paramilitáris vezetők ellen kellett volna bevetni, akik nem engedelmessékednek a Bethlen-kormány akaratának, és akik a szervezettől széles körben elterjedt információk szerint vele együtt ugyancsak annak vezetői közé tartoztak. Vö. *Gömbös Gyula levele Bethlen István miniszterelnöknek, melyben a KKVSz fegyvereseinek segítségét kéri Héjjas Iván ellen*, in *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924*, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959, 203–204.

Ébredő Magyarok Egyesületének.⁸⁰ Az 1921. október 11-ei velencei konferencián Bethlen olyan alkut tudott kötni az antanthatalmakkal, mely szerint, ha az irreguláris magyar csapatok kivonulnak Burgenlandból, Sopron lakossága népszavazáson maga dönthet a város hovatartozásáról. Az 1921. december 14–16-ai soproni népszavazás – részben a városban tartózkodó, ébredő illetőségű magyar fegyveresek jelenléte miatt – Magyarország számára kedvezően alakult. A néhány hétig fennálló Lajtabánság de facto állam ezután megszűnt létezni, a magyar fegyveresek pedig kivonultak a területről.

1921 telére, IV. Károly második sikertelen visszatérési kísérlete után – melyben ugyancsak részt vettek legitimista ÉME-tagok is – sikeresen tűnt az ÉME integrálása a bethleni konszolidáció politikai rendszerébe. Ráday Gedeont 1921 decemberében Klebelsberg Kunó váltotta a belügyminiszteri székben, akinek igen határozott elképzelései voltak a szélsőjobbaldali mozgalmak visszaszorítására. Az egyesület elnöke végül az örkényi földbirtokos, a vidéki főosztály korábbi vezetője, Pálóczi Horváth István lett. A társelnöki pozíciókat gróf Széchenyi Viktor és dr. Hegedűs György, az alelnökök Bárczay Ferenc, Bernárd Ágoston, Budaváry László, Darányi Ferenc, Fáy Gyula, Sármezey Endre, Horváth Géza és Prónay Pál lettek. A vezetőségben megszűnt a szélsőségesek túlsúlya, a testület jóval heterogénebb lett, a szervezet vezetői közé kerültek például Balogh Ferenc miniszteri tanácsos, Hir György és Prőhle

⁸⁰ ZINNER, i. m. 131.

Vilmos nemzetgyűlési képviselők, Csilléry András és Ereky Károly volt miniszterek, Kőváry Lajos író, Héjjas Iván egykori különítményparancsnok és földbirtokos, vagy Wolff Károly, a fővárosi politikát meghatározó keresztényszocialista jogász-politikus, a főudvarnagyi bíróság elnöke. A vezetőségi tagok igen vegyes társadalmi háttere és politikai nézeteik heterogenitása is egyfajta konszolidációra utal, ugyanakkor a vidéki ÉME-vezetők között továbbra is igen sok volt a radikális, antiszemita elveket valló személy. A vezetőség összetétele ugyanakkor összességében a középrétegek dominanciáját mutatja az egyesületben.⁸¹

Az ÉME a konszolidáció előrehaladtával egyre jobban bekapcsolódott a pártpolitikai küzdelmekbe is, és gyakorlatilag elválaszthatatlanul összekapcsolódott a szociálpolitikai követeléseit egyre hangosabban megfogalmazó keresztényszocialista mozgalommal.⁸² A konszolidáció zálogaként Bethlen István miniszterelnök törekvései és tárgyalásai nyomán az 1920-as választások két legsikeresebb pártja, a Nagyatádi-Szabó István vezette Országos Kisgazda- és Földműves Párt és a kormányon levő Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja 1922. február 2-án Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt néven egyesült. Az így létrejött új párt, melyet a korabeli közbeszédben csak Egységes Párt néven emlegettek, agrárpártból széles gyűjtőpárttá válva akarta folytatni konszolidációs politikáját,

⁸¹ ZINNER, i. m. 138–146.

⁸² ZINNER, i. m. 147.

lehetőleg minél stabilabb parlamenti többséget szerezve az 1922-es nemzetgyűlési választásokon.

A választásokat persze immár az új, 2200/1922. ME. számú rendelet alapján tartották, amely gyakorlatilag csak Budapesten és környékén, illetve a törvényhatósági jogú városokban biztosították a titkos választójogot, a választópolgárok vidéken nyíltan szavaztak. Az Egységes Pártnak a tömegbázis biztosítása céljából szüksége volt az Ébredő Magyarok Egyesületére és a Magyar Országos Véderő Egyletre, a választás közeledtével pedig az ébredők politikai aktivitása is egyre nőtt. A szervezet politikai befolyását jól mutatja, hogy a nemzetgyűlés 245 mandátumából 143 helyet foglalt el abszolút többséggel az Egységes Párt mint új kormánypárt, az összesen 245 képviselőből pedig 31 egyúttal az ÉME tagja is volt. Igaz, ezek közül nem minden képviselő volt kormánypárti, hiszen az ÉME-n belül is megvoltak a mérsékelt és a radikális jobboldali szárnyak, az az ellentmondásos helyzet pedig, mely szerint a kormánypárt hol kihasználta az ÉME-t, hol kifejezetten ütköztek a kormány és az egyesület érdekei, az 1920-as évek első felében végig megmaradt. A radikális politikai erők a parlamenten belül mindazonáltal kisebbségben maradtak, így Bethlen és kormánya terve, hogy a konszolidációval és a lehető legnagyobb parlamenti többséggel a szélsőséges politikai irányzatokat pacifikálják, valamennyire sikeresnek bizonyult.⁸³

⁸³ ZINNER, i. m. 159.

A magyarországi politikai terrorizmus egy mikrotörténeti példája – az 1922-es jászkarajenői merényletterr

A rövid időre – jórészt az Ébredő Magyarok Egyesülete, illetve a vele szoros átfedésben működő Kettőskereszt Vér szövetség és a Magyar Országos Véderő Egylet jóvoltából – Magyarországon is elterjedő, radikális jobboldali politikai terrorizmus egyik viszonylag szerencsés kimenetelű – ugyanis még az előkészületi szakaszban lelepleződött és megghiúsult –, ugyanakkor komoly mikrotörténeti és/vagy esettanulmány értékkel bíró fejezete volt az 1922-es jászkarajenői merényletterr. Valamivel korábban indult a szervezkedés, mint az ugyancsak 1922-es erzsébetvárosi bombamerénylet végrehajtása (1922. április 2-a), és a szervezkedés majdnem ezzel egy időben, 1922 márciusának végén került a rendőrség látókörébe.

Keő, eredeti nevén Kucsera, egyes forrásokban az eredeti és magyarosított családnévvel együttesen Keő-Kucsera István jászkarajenői gazdálkodó és kocsmáros, az Ébredő Magyarok Egyesülete helyi szervezetének egyik vezetője, tehát a Pest megyei kistelepülésen a radikális jobboldal ismert helyi aktivistája 1922 februárjában erősen sérelmezni kezdte, hogy a faluban működő másik, történetesen egy zsidó személy tulajdonában lévő vendéglátó-ipari egység nagyobb forgalmat bonyolít, mint az ő kocsmája. Ezért elhatározta, hogy a helyi zsidókat valamilyen módon megleckézteti, megfélemlíti, mindenesetre valamilyen

közelebből meg nem határozható, erőszakos cselekményt hajt végre ellenük.⁸⁴

Keő-Kucsera István, aki a jászkarajenői fiókszervezet vezetőjeként rendszeres vendég volt az Ébredő Magyarok Egyesületének Budapest belvárosában, a Sörház utca 3. alatt működő székházában, valamint ezzel összefüggésben az épület aljában működő kocsmában is igen rendszeresen megfordult. Itt találkozott ugyancsak még 1922 februárja során, egy pontosan meg nem határozható napon barátjával, Gyalay Mihály radikális jobboldali újságíróval, az ÉME egyik politikai lapja, a Hazánk szerkesztőjével (a szerkesztőség persze ugyancsak az ÉME székházában működött), és elpanaszolta neki, hogy álláspontja szerint a jászkarajenői zsidók a helyi ébredő aktivisták ellen szervezkednek – azaz: az egyik helyi zsidó vendéglátós rontja az ő forgalmát –, és felvetette, hogy ez ellen végre tenni kellene valamit. A szélsőjobboldali publicista természetesen helyeselte barátja és eszmetársa véleményét, és a két férfi minél több bort fogyasztott el, annál hangosabban adtak hangot a jászkarajenői zsidókkal szembeni averzióiknak, Gyalay pedig borközi állapotban felvetette, hogy megfélemlítés gyanánt kézigránátokat kellene dobni egyes jászkarajenői zsidó személyek házára.⁸⁵ A zsidóellenes szólamokra és a kibontakozó merénylettervre felfigyelt a szomszéd asztalnál ülő Kovács József nevű, mindössze 21

⁸⁴ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítélete.

⁸⁵ Uo.

éves fiatalember, egy pénz szűkében lévő, napjait ez idő tájt magánhivatalnokként tengető, természetesen ugyancsak ébredő illetőségű leszerelt tiszthelyettes és volt nyugat-magyarországi felkelő, aki át is ült a borközi állapotban antiszemita terveket szövögető férfiakhoz, és maga is hangot adott egyetértésének.

Ha lehet hinni az ügy levéltári forrásainak, a radikális jobboldali úriemberek immár hármában borozgattak tovább, és egyre inkább körvonalazódni látszott azon elhatározásuk, hogy a kigondolt kézigránátos merénylet-tervet végre is hajtják. Kovács József anyagi problémái miatt önként jelentkezett, hogy némi tiszteletdíj ellenében Keő-Kucsera István megbízásából végrehajtsa a merényletet vagy merényleteket, amely felajánlást Keő-Kucsera lelkesen el is fogadott, és megállapodtak abban, hogy Kovács másnap leutazik Budapestről Jászkarajenőre felmérni a terepet, azaz megsejlelni azon konkrét házakat, amelyekre gránátokat kellene majd dobnia. Gyalay Mihály ezzel párhuzamosan magára vállalta, hogy beszerzi a merénylet végrehajtásához szükséges gránátokat.⁸⁶

A radikális jobboldali fiatal férfiak borgőzös, zsidóellenes merénylettervei ezután igen komoly fordulatot vettek, Kovács József ugyanis ígéretéhez híven másnap valóban leutazott Jászkarajenőre Keő-Kucserához, hogy felmérje a célpontokat, többek között Fischmann Izsák jászkarajenői zsidó lakos házát. A terepszemle után a felek megállapodtak, hogy Kovács József keresi Gyalay Mihályt,

⁸⁶ Uo.

átveszi tőle a korábban megígért robbanószerkezeteket, majd ismét jelentkezik Keő-Kucseránál, és megbeszéli a merénylet végrehajtásának részleteit.⁸⁷

Kovács József néhány nappal később, 1922. márciusának elején fel is kereste Gyalay Mihályt az ÉME székházában, a Hazánk szerkesztőségében, és kérte tőle a megígért kézirátokat, amelyeket Gyalay ekkorra még nem szerzett meg, azonban Kovács sürgetésére aktivizálta magát, és a szerkesztőségből rögtön átment Adorján Géza szigorló mérnökhallgató, az ÉME vezető tisztségviselőjének ugyancsak a székházban található irodájába. Adorján Géza fiatal kora ellenére a korabeli szélsőjobboldal viszonylag befolyásos, számos politikai merényletben mélyen érintett figurája volt – neve nem alaptalanul felmerült az erzsébetvárosi bombamerénylet ügyében is, hiszen az egyesület félkatonai szárnyában, a Nemzetvédelmi Főosztályban viselt vezető tisztséget. Ebből kifolyólag fűzték szoros szálak a hadsereg hírhedt (ekkora elvileg felosztatott, de különböző formákban és szervezeti keretek között még mindig tovább élő) tiszti különítményeinek parancsnokaihoz, többek között Prónay Pál alezredeshez, aki ekkoriban egyébként éppen az ÉME egyik alelnöke és a Nemzetvédelmi Főosztály vezetője is volt.⁸⁸ Gyalay Mihály felsőbb utasításra és hazafias célokra hivatkozva kérte Adorján Gézán keresztül a Nemzetvédelmi Főosztály támogatását, Adorján pedig nemes egyszerűséggel elővett az íróasztala

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922-1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 1976/3, 69–113, 75.

fiókjából két működőképes, német gyártmányú, első világháborús kézigránátot, és minden további kertelés nélkül átadta azokat a hírlapírónak.⁸⁹ Gyalay megköszönte a támogatást és a rendelkezésére bocsátott robbanószerkezeteket, majd visszasétálta a Hazánk szerkesztőségébe, a biztonság kedvéért – nemzedéke legtöbb tagjához hasonlóan maga is katonaviselt ember volt, így alapvető tűzszerészeti ismeretekkel rendelkezett – lecsavarta a kézigránátok biztosító fogantyúját, újságpapírba csomagolta őket, és így, szét szerelt állapotban ígéretéhez híven átadta őket Kovács Józsefnek. Kovács József az irattáskájába helyezte a gránátokat, még átvett egy kisebb összeget, 100 koronát Gyalaytól, majd távozott az ÉME székházából.

Az események itt ismét meglepő fordulatot vettek, Kovács Józsefnek ugyanis mintha inába szállt volna a bátorsága két működőképes kézigránáttal az aktatáskájában, és az ÉME Sörház utcai székházától alig pár száz méterre, a Kálvin téren leszólította szolgálatban levő Pikola István rendőrrájórt, és közölte vele, hogy a vonaton kézigránátokat talált, és mivel veszélyesnek gondolja őket, szeretné minél hamarabb átadni a rendőrség részére.

A rendőrnek azonban gyanús lett a fiatalember meséje, és előállította Kovácsot a IV. kerületi rendőrkapitányságra,⁹⁰ ahol már detektívek is kihallgatták, a kézigráná-

⁸⁹ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítélete.

⁹⁰ A IV. kerület Budapest 1992-es közigazgatási beosztása szerint a nagyjából a Belső-Ferencvárost, a mai IX. kerület belvárosi részét, a Kálvin tér és a Ráday utca környékét fedte le.

tokat pedig a rendőrség lefoglalta és átadta az első világháború időszakából lakossági kézben, elsősorban leszerelt katonák birtokában megmaradt hadfelszerelések begyűjtésével foglalkozó katonai szervnek, a területileg illetékes csepeli lőszerátvételi különítménynek. Az illetékes katonatisztek hamar megállapították, hogy a német gyártmányú katonai kézigránátok működőképesek, ugyanakkor veszélyesek és megbízhatatlanok, ezért záros határidőn belül meg is semmisítették azokat, erről pedig részletes jegyzőkönyv is készült.⁹¹

Kovács József először a detektívnek is igyekezett fenntartani korábbi meséjét, mely szerint a két gránátot utazása során a vonatban találta, később azonban megtört, és mindent bevallott a rendőrségnek, amely rövid időn belül meg is indította a nyomozást a Btk. 288. §-ába ütköző, gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség vétsége miatt.

Keő-Kucsera Istvánt, Gyalay Mihályt és Adorján Gézát hamarosan, még 1922 márciusa folyamán őrizetbe is vették a rendőrök, és elsősorban a megtört, a merénylet-tervtől elállt és a hatóságokkal nagymértékben együttműködő Kovács József részletes vallomásai alapján hamar meg is gyanúsították őket az emberölés előkészületére irányuló szövetség létesítésével.

Kovács József vallomása és a kézigránátok működőképes volta elég bizonyítékul szolgált az ügyészség számára is, hogy vádat emeljen mind a négy radikális jobboldali

⁹¹ Uo.

férfiú ellen, a vádiratban pedig ugyancsak az gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség szerepelt.

Keő-Kucsera István a nyomozati és a vizsgálati szakban lényegében mindent tagadott, és még azt sem ismerte be, hogy egyáltalán ismeri Kovács Józsefet, nem hogy azt, hogy megbízást adott volna neki, hogy pénzért cserébe gránátokat hajítson általa nem kedvelt zsidó személyek házáira, mindössze annyit ismert be, hogy bár nem emlékszik rá pontosan, de elképzelhetőnek tartja, hogy Gyalay Mihály előtt borozás közben, erősen ittas állapotban szidta a megítélése szerint hazafiatlan magatartást tanúsító jászkarajenői zsidó lakosokat, és barátja előtt tett célzást még a megleckéztetésükre is, ám azt legfeljebb felindultságból, mindenféle konkrét tervek és célok nélkül mondta.⁹²

Gyalay Mihály radikális jobboldali hírlapíró a Kovács Józsefet a merényletre felbujtó barátjánál valamivel közlékenyebbnek bizonyult, és beismerte, hogy többször hallotta Keő-Kucserát a jászkarajenői zsidók elleni atrocitás végrehajtásáról beszélni, ő maga ezt az elképzelést bizonyos mértékig ugyancsak támogatta, Keő-Kucsera pedig végül egyértelműen megbízta Kovácsot a merénylet végrehajtásával, a teendőkben részletesen megegyeztek, Kovács lent járt Jászkarajenőn, és együtt számos előkészületi cselekményt hajtottak végre, példának okáért részletesen felmérték azokat a házakat, amelyekre a tervek szerint az ott élő személyek megfélemlítése céljából gránátokat kellett volna dobni. Gyalay persze, saját magát mentendő, azt már nem

⁹² Uo.

ismerte be egyértelműen, hogy ő maga szerezte volna be és adta volna át a robbanószerkezeteket Kovács Józsefnek, hanem azzal védekezett, hogy a kézigránátokat hazafias célból, közelebbről meg nem határozott ellenség ellen végrehajtandó, esetleges hadi (a szomszédos államok területén végrehajtandó irredenta?) cselekmények végrehajtása céljából szerezte be. Homályosan ugyan, de itt is megjelent az a számos hasonló büntetőügyben felmerülő érvelés, mely szerint az Ébredő Magyarok Egyesületének ekkoriban igen aktív, elsősorban leszerelt katonákat tömörítő milíciái voltaképpen a hadsereg kiegészítő alakulatainak voltak tekintendők, ezáltal pedig legálisan, a kormány tudtával és beleegyezésével birtokoltak fegyvereket, lőszereket és robbanóeszközöket, ilyen minőségükben pedig az ott tevékenykedő emberek csak a hazájukat szolgálták volna, és nem tekinthetők bűnözőknek, terroristáknak, a fennálló államrend ellen szervezkedő egyéneknek.⁹³ A nyomozás, a vizsgálat és a főtárgyalás során nem merült ugyan fel egyértelműen, név szerint a Kettőskereszt Vérszövetség, a korszak nagy befolyással bíró titkos irreguláris katonai alakulatának érintettsége, ám Adorján Géza szerepe, szoros kötődése Prónay Pál különítményéhez, illetve az ÉME nemzetvédelmi milíciái és a szervezet közti kiterjedt átfedések ebben az ügyben is sejtetni engedik a KKV Sz érintettségét. Gyalay Mihály a nyomozat és a vizsgálat során egyúttal persze ellentmondásos vallomásokot tett, ugyanis magát és csoportját azzal is menteni próbálta, hogy az

⁹³ Uo.

Adorján Gézától átvett gránátok nem voltak működőképesek, illetve erősen kétségbe vonta, hogy a katonai hatóságok által átvett és megsemmisített eszközök azonosak lennének azokkal, amelyeket ő átvett Adorján Gézától, és átadott az egész társaságot végül rendőrkézre juttató Kovács Józsefnek. Adorján Géza, az ÉME Nemzetvédelmi Főosztályának tisztségviselője, Prónay Pál alezredes alárendeltje végig tagadta, hogy bármit is tudott volna Keő-Kucsera István és Kovács József Jászkarajenőn zsidó lakosok ellen végrehajtani kívánt merényletterréről, mindössze annyit ismert be, hogy Gyalay Mihály felsőbb utasításra és hazafias célokra való hivatkozással (a felsőbb utasítás alatt Gyalay valószínűleg Prónay alezredest, Adorján katonai felettesét, a korabeli nacionalista milíciák egyik fő szervezőjét érthette) kért tőle kézigránátokat, amelyeket ő jóhiszeműen a hírlapíró rendelkezésére is bocsátott, azt azonban nem ismerte be, hogy Keő-Kucsera Istvánnal és Kovács Józseffel bármiféle beszélgetést folytatott volna a gránátok konkrét felhasználását illetően, illetve ő is úgy vélte, a gránátok az általa átadott állapotban nem voltak működőképesek.

A merényletre szorult anyagi helyzete miatt minden bizonnyal csak színleg vállalkozó, ettől hamar elálló, és az egész ügyet a hatóságok előtt részleteiben feltáró Kovács József vallomása azonban mindannyiukéval szemben állt. Kovács vallomása ugyanis konzisztens volt, minden részletre alaposan kiterjedt, a vádlott előkészített bűncselekményben a saját szerepét is töredelmesen beismerte, következetességével és hihetőségével pedig a másik három

vádolt zavaros, részleteiben többször változó, egymásnak ellentmondó vallomásainak szöges ellentétét képezte.

A vádemelés után a Budapesti Királyi Büntető-törvényszék végül kissé megkésve, 1924. június 11-e és 18-a között tárgyalta a jászkarajenői bombamerénylet tervének ügyét dr. Schirilla Achil ítélőtáblai bíró elnökletével. A vádlottak ekkor egy ideje már szabadlábon védekezhettek, ugyanis mindössze néhány hónapot, többnyire az 1922 áprilisa és júniusa közötti időszakot töltötték előzetes letartóztatásban és vizsgálati fogságban.

A védelem a tárgyalás során megpróbálta erősen összezavarni a büntetőtörvényszéket, koholt vádakra és hazafias indokokra hivatkozott, azonban továbbra is szemben állt mindenfajta inkonzisztens védekezési kísérlettel. Kovács József vádlott minden részletre kiterjedő beismerő vallomása, illetve Reinhardt Pál százados, tűzérési főművezető szakvéleménye, amely szerint az Adorján Géza által Gyalay Mihálynak, majd Gyalay által Kovácsnak átadott, végül a rendőrségen és a lőszerátvételi különítménynél kikötő, német gyártmányú katonai kézigránátok egyértelműen működőképesek és veszélyesek, emberélet kioltására teljes mértékben alkalmas eszközök voltak.⁹⁴ A vádlottak helyzetét tovább súlyosbította Balácsi Rezső, az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik tagjának a főtárgyaláson tett vallomása, aki saját állítása szerint jelen volt akkor, amikor Gyalay Mihály átadta Kovács Józsefnek az Adorján Gézától kapott kézigránátokat, és határozottan emlékezett

⁹⁴ Uo.

arra, hogy valamelyikük, feltehetőleg Gyalay szájából elhangzott az alábbi mondat: „erről a lapok sokat fognak írni, megbolygatjuk a zsidókat”. A gránátokkal végrehajtani szándékozott merényletet tehát a radikális jobboldali, terrorista hajlamú fiatal emberek nem csak, hogy alaposan eltervezték, de számoltak annak a nyilvánosságra gyakorolt hatásával, esetleges sajtóvisszhangjával is, és kifejezetten örültek volna, ha a merénylettel a zsidóságban országos szinten félelmet tudtak volna kelteni.⁹⁵

A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék végül valósnak és hitelesnek fogadta el elsősorban Kovács József megbánást tanúsító és részletes, többszörös beismerő vallomását, Reinhardt Pál katonai szakértő szakvéleményét, illetve Balázs József tanú terhelő vallomását. Figyelembe vette továbbá a törvényszék a vádlottak erős zsidóellenes érzelmeit, radikális antiszemitizmusát, illetve azt a tényt, hogy a zsidósággal szembeni erős indulataikat, politikai nézeteiket végső soron maguk sem tagadták egy perczig sem, és mindezek alapján 1924. június 18-án kelt ítéletében bűnösnek mondta ki Keő-Kucsera István elsőrendű, Gyalay Mihály másodrendű és Kovács József harmadrendű vádlottakat a büntetőtörvénykönyv 288. §-ába ütköző, gyilkosságra irányuló szövetség bűntettében, Keő-Kucserát pedig négyhavi, Gyalayt háromhavi, Kovács Józsefet pedig kéthavi fogházbüntetésre ítélte, valamint a bűnügyi költségek megtérítésére kötelezte. Adorján Géza negyedrendű vádlottat ugyanakkor a büntetőtörvényszék felmentette a

⁹⁵ Uo.

gyilkosságra irányuló szövetség vádja alól, ugyanis nem nyert egyértelműen bizonyítást, hogy tudomása lett volna arról, hogy Gyalay Mihály egy antiszemita indíttatású merénylet végrehajtása céljából kérte el tőle a Kovács Józsefnek később átadott kézigránátokat.⁹⁶

Habár a szerencsére soha végre nem hajtott jászkarajenői bombamerényletet előkészítő ébredő magyar aktivistákat bűnösnek mondta ki és elítélte az büntetőperükben eljáró bíróság, ebben az esetben is elmondható, hogy cselekményük súlyához képest meglepően enyhe büntetést kaptak. A vádat képviselő ügyész persze fellebbezett, és Keő-Kucsera István és társai büntetőpere még másodfokon is folytatódott, ám az eljáró Budapesti Királyi Ítéltábla, illetve az ezúttal dr. Gadó István kúriai bíró elnöklete alatt ítélező bírói tanács sem súlyosbította jelentősen a jászkarajenői terroristák ítéletét. Az 1925. október 14-én kelt másodfokú ítélet a Budapesti Királyi Törvényszék elsőfokú ítéletének rendelkezéseit nagyjából helyben hagyta, mindössze annyival egészítette ki a korábbi ítéletet, hogy a vádlottaknak 1.000.000 korona kártérítést kellett fizetniük Fischmann Izsák sértett, jászkarajenői izraelita vallású lakos és családja számára, akinek a házat Keő-Kucsera István kijelölte a Kovács József által végrehajtandó kézigránátos merénylet célpontjaul.⁹⁷

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Budapesti Királyi Ítéltábla másodfokú ítélete.

A magát egyébként nem csupán radikális jobboldali civilként, de Jászkarajenőn egyre inkább helyi paramilitáris vezetőként pozicionáló Keő-Kucsera István amúgy nem csak a bíróságra jutott merényletterv kapcsán volt ismert – az ÉME helyi fiókszervezetének vezetőjeként számos erőszakos atrocitás, zsidóverés, illetve karhatalmi-rendvédelmi tevékenységnek álcázott törvénytelen cselekedet kötődött a nevéhez a településen, számos hatósági vizsgálat folyt ellene, illetve igen egyértelműnek tűnnek nem csupán Adorján Géza, de maga Keő-Kucsera igen szoros kapcsolata is a Prónay Pál és Héjjas Iván nevéhez köthető, egykori különítményekkel és különítményesekkel, illetve a még 1922–1923 során is tevékenykedő, radikális jobboldali katonai-félkatonai csoportokkal.⁹⁸

A jászkarajenői terroristák büntetőpere egyébként a másodfokú ítélettel sem ért véget teljes egészében, Keő-Kucsera István és Gyalay Mihály védőügyvédjük, dr. Fehérváry Kálmán segítségével a másodfokú ítélet kihirdetése után semmisségi panaszt nyújtottak be a Magyar Királyi Kúriához, így az ügy harmadfokra, a legfelsőbb magyar bírói fórumra is eljutott. A semmisségi panaszt a Kúria 1927. szeptember 27-én, több, mint öt évvel a jászkarajenői kézigránátos merénylet tévének megszületése után tárgyalta, és ugyanezen a napon kelt végzésében elutasította a vádlottak semmisségi panaszát.⁹⁹

⁹⁸ Vö. [SZERZŐ NÉLKÜL], *A szolnoki ügyészség újabb vizsgálatot rendelt el Keő-Kucsera „küzlegései” ügyében*, Pesti Napló, 1924. november 4., 7.

⁹⁹ HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere – A Magyar Királyi Kúria végzése.

Akár az igazságszolgáltatás szimbolikus gesztusának is tekinthetjük, hogy a legfelsőbb magyar bírói fórum is – immár megváltoztathatatlanul – kimondta Keő-Kucsera István, Gyalay Mihály és Kovács József radikális jobboldali aktivisták bűnösségét a gyilkosságra irányuló szövetség büntetőben, azonban csupán a szerencsén múlt, hogy Kovács József még idő előtt meggondolta magát, elállt a rábízott merénylet végrehajtásától, és a legapróbb részletekig feltárta az előkészületeket a nyomozó hatóságok előtt. Ezzel együtt a jászkarajenői ébredő terroristák érdemi büntetést nem kaptak, a három vádlottra kirótt, néhány hónapos fogházbüntetés pedig, melynek egy részét egyébként az elsőfokú bíróság kitöltöttnek vette a vizsgálati fogsággal és az előzetes letartóztatással, egyáltalán nem mondható az emberéleteket veszélyeztető, kimondottan emberek meggyilkolására irányuló cselekménnyel arányban álló büntetési tételnek. Árulkodó, mi több, egyenesen gyanúsnak mondható, hogy a magasabb szintű katonai és politikai körökbe bejáratos Adorján Gézát, az Ébredő Magyarok Egyesületének félkatonai alakulatokat szervező tisztségviselőjét, akinek a nevét 1922 után egyébként még számos más súlyos, politikai indíttatású bűncselekménnyel összefüggésbe hozták, egyenesen felmentették minden vele szemben felhozott vád alól, és Keő-Kucseráéktól eltérően még csak szimbolikus mértékű büntetést sem kapott.

Egyértelmű bizonyíték, írásbeli forrás ilyesmiről jellemzően nem áll a kutatók rendelkezésére, azonban az 1920-as évek hasonló bűnügyeinek gyakran igen hasonló kimenetele alapján talán némi általánosítást megengedhetünk magunknak, illetve a vádlottak, főként a felfelé látszó-

lag igen mobilis Adorján Géza kapcsolati hálója, elsősorban a Prónay Pál és Héjjas Iván paramilitáris vezetőkkel való szoros ismeretsége alapján levonhatunk bizonyos következtetéseket, nevezetesen azt a következtetést, hogy bizonyos befolyással bíró politikai és katonai körök közbenjártak a jászkarajenői ébredő terroristákért is, és a valamiként ebben az esetben is sikerült elérniük, hogy a kétségtelenül súlyos bűncselekményt megvalósító, radikális jobboldali kötődésű fiatalember cselekedeteikért a lehető legcsekélyebb büntetést kapják, noha bizonyítást nyert, hogy olyan cselekedetek végrehajtására szövetkeztek, amelyek végkimenetele emberek súlyos sebesülése és/vagy halála lehetett volna.¹⁰⁰

Utóhang – a titkos radikális jobboldali szervezetek felszámolására és az irreguláris katonai alakulatok leszerelésére tett kísérletet

A kézigránát és a konszolidáció valljuk be, egymással nehezen összeegyeztethető fogalmak. Ebből kifolyólag pedig az egyaránt külföldi és belföldi konszolidációra törekvő Bethlen-kormány számára az 1922-es jászkarajenői merénylet és az ugyanekkor végbe ment erzsébetvárosi bombamerénylet, valamint az 1923. karácsonyán végrehajtott csongrádi bombamerénylet jelentették az utolsó cseppeket a pohárban. Bethlen István a parlament 1924. január 3-ai ülésén határozott ígéretet tett, hogy személyesen hallgatja meg Héjjas Iván hírhedt különítményparancsnokot többek

¹⁰⁰ Vö. ZINNER, i. m. 159–160.

között az ekkor éppen aktuális csongrádi bombamerénnyel és más, irreguláris katonai alakulatokhoz köthető bűncselekményekkel kapcsolatban, és ha a felelőssége kiderül, akkor ugyanúgy járnak el vele, mint bárki mással szemben.¹⁰¹ Héjjast a rendőrség is kihallgatta a csongrádi bombamerénnyel, valamint általánosságban a nacionalista titkos társaságok és a különböző paramilitáris alakulatok szervezkedési ügyében, személyesen Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány jelenlétében,¹⁰² végül azonban nem látták bizonyítottnak, hogy személyesen köze lenne bármiféle bűncselekményhez. Mindez valószínűleg nem volt más, mint alku a különítményparancsnok és a kormány, esetleg személyesen Horthy Miklós kormányzó között.¹⁰³ Horthy mellett elsősorban Gömbös Gyula későbbi miniszterelnöknek, a korai magyar szélsőjobbaldali mozgalmak szürke (vagy nem is annyira szürke?) eminenciásának lehetett nagy szerepe abban, hogy Héjjast a Horthy-korszakban sosem állították bíróság elé, az általa és az irányítása alatt mások által elkövetett cselekményekért komolyan sosem vonták felelősségre, holott bűnei nagyon sok ember számára nyilvánvalók voltak.¹⁰⁴ Sokat elárul a radikális irredenta-nacionalista egyesületek, titkos társaságok és a hozzájuk számtalan szállal kötődő paramilitáris alakulatok és a magyar kormányzat kapcsolatáról Héjjas példája. Az

¹⁰¹ Nemzetgyűlési Napló, 1922–1926/XVIII, 337–338. Idézi: SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, 36.

¹⁰² SERFŐZŐ, i. m. 36.

¹⁰³ BODÓ, i. m.

¹⁰⁴ BODÓ, i. m.

egykori paramilitáris vezetőnek nem hogy nem kellett az igazságszolgáltatás előtt felelnie a tetteiért, de később vitézi címet is kapott,¹⁰⁵ repülési jogról szóló könyvével jogi doktori címet szerzett, országgyűlési képviselő, majd a magyar állam jól fizetett és megbecsült hivatalnoka lett. Emelkedését elsősorban Gömbösnek köszönhette, aki később Magyarország miniszterelnöke is lett. A közös múlttal és közös bűnökkel rendelkező, egykor félelmetes hatalommal rendelkező különítmény-parancsnokok közül leginkább Prónay volt az, aki képtelen volt bármiféle, legalább részleges konszolidációra. Mivel a második királypuccs alkalmával nem fejezte ki kellően a kormányzó iránti hűségét, illetve különítményének tevékenysége, önkényes gyilkosságai és kalandorakciói egyre terhesebbek lettek a Bethlen-kormány számára,¹⁰⁶ végül nyugdíjazták és félreállították, valamint az Etelközi Szövetségből, a korszak befolyásos politikai titkos társaságából is kizárták.¹⁰⁷

A konszolidáció jegyében az ország különböző területein még mindig működő félkatonai alakulatokat, nemzetvédelmi milíciákat, így a Héjjas-féle Alföldi Brigádot és az Ébredő Magyarok Egyesületének fegyveres alakulatait 1923 után lényegében lefegyverezték, illetve regularizálták, a zavaros, polgárháborús időkre visszavezethető rendvédelmi-katonai jogosítványait határozottan és egyértelműen

¹⁰⁵ Héjjas Ivánnak Horthy Miklós kormányzó 1929. június 16-án adományozott vitézi címet. BODÓ, i. m.

¹⁰⁶ KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban*, Vörösteror–fehérterror, Múltunk, 2010/3, 72–91, 84.

¹⁰⁷ PRÓNAY, i. m. 322–324.

megszüntették. A milíciák regularizálásának egyik módjaként létrejött ugyanakkor a Belügyminisztérium irányítása alatt álló Nemzeti Munkavédelmi Hivatal/Nemzeti Munkavédelem¹⁰⁸ nevű, elsősorban a sztrájkok és a munkásmozgalmi szervezkedések letörésére szolgáló félkatonai szervezet – kissé anakronisztikusan mondhatnánk, egyfajta *fehér munkásőrség* –, melynek tagjait kézfegyverekkel szerelték fel, és intézkedési, valamint fegyverhasználati joguk szolgálatban a rendőrségével egyezett meg, ezért ez inkább rendőri, mint katonai alakulatnak volt tekinthető.¹⁰⁹ Az Alföldi Brigád, az Állambiztonsági Megbízottak Szervezete, az ÉME nemzetvédelmi osztályai és más radikális jobboldali milíciák is többnyire ebbe a szervezetbe olvadtak be, tehát jóval szorosabb kormányzati kontroll alatt, de lényegében tovább működhettek, és természetesen a fegyverkezési korlátozás alatt álló hadsereg rendészeti állományba rejtett, kiegészítő alakulatait képezték.¹¹⁰

¹⁰⁸ A Nemzeti Munkavédelem megszervezéséről a Minisztertanács 1921. október 28-án hozott határozata alapján a belügyminiszter III-III/VII.a/1921 sz. bizalmas rendelete intézkedett. 1922. augusztus 4-én a belügyminiszter kérte a Nemzeti Munkavédelem állományának növelését (HU-MNL-OL-K 27-1922. 08. 04./33. napirendi pont). A szervezet tagjait részben az állami alkalmazottak közül toborozták, részben egyetemi hallgatókat igyekeztek beszervezni, de tagjai közé kerültek egykori különítményes katonák és nemzetvédelmi milicisták is.

¹⁰⁹ HU-MNL-OL K 26-XXII-6010. Idézi: SERFŐZŐ, i. m. 36; valamint: 5.818. M. E. számú rendelet a nemzeti munkavédelmi intézmény fegyverhasználati jogáról, 1923. augusztus 2., Magyarországi Rendeletek Tára, 1923, 274.

¹¹⁰ Vö. DÓSA, i. m. 151–152.

A korszak befolyásos titkos katonai alakulata, a Kettőskereszt Vérszövetség – szoros átfedésben az Alföldi Brigáddal – ugyancsak a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta tevékenységét. Érdekes ugyanakkor, hogy Shvoy Kálmán tábornok a naplójában azt írja, a KKVSz 1923-ban alakult meg ezen a néven, éppen a Héjjas Iván vezette Alföldi Brigád egyfajta utódszerveként, annak átnevezésével, tevékenységét pedig Főttartalék fedőnéven a Belügyminisztérium és a Nemzeti Munkavédelem keretein belül folytatta. Shvoy így magának a szervezetnek a genezisést is erre az időszakra, az 1923-as év végére datálja, ami érdekes ellentmondás.¹¹¹ A Főttartalék fedőnevű titkos katonai alakulat az NMV keretein belül mindazonáltal valóban létezett, és nagyrészt valóban a KKVSz egykori milicistáiból szerveződött, a MOVÉ-hoz igen közel álló fegyveres alakulatként pedig még az 1930-as években is aktív maradt.¹¹² A KKVSz Nemzeti Munkavédelembé történő integrálásáról egyébként levéltári forrás is fennmaradt: egy bizalmas belügyminisztériumi körlevél 1926-ból, mely megtiltotta az NMV tagjainak, hogy az új sztrájkterő segéd-

¹¹¹ SHVOY, i. m. 90–95. Mindazonáltal Szakály Sándor egész tanulmányt szentelt annak a kérdésnek, miért is érdemes Shvoy Kálmánt szövegét (és úgy általában a naplókat, memoárokat és egyéb magánforrásokat) alapos forráskritikával kezelni. Vö. SZAKÁLY Sándor, *Napló, napló-szerű emlékirat, emlékirat?. Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál, Budapest, 2012, Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 82–98.

¹¹² Vö. DÓSA, i. m. 19, 134, 152, 155.

rendőri szervet akár egymás között is a Kettőskereszt Vérszövetség névvel illessék, mivel ahhoz a köztudatban meglehetősen rossz emlékek fűződnek.¹¹³

Az 1923. október 19-ei, 7502. számú kormányrendelet egyúttal megtiltotta az állami alkalmazottaknak, így értelemszerűen a fegyveres testületek tagjainak is a részvételét olyan egyesületekben, amelynek tevékenysége az állam törvényes rendje ellen irányul vagy azzal összeegyeztethetetlen, illetve nem rendelkezik a belügyminiszter által jóváhagyott alapszabállyal, tehát lényegében a titkos társaságokban való tagságot tette a közszolgálattal összeegyeztethetlenné.¹¹⁴ A valóságban persze az állam számára továbbra sem volt könnyű ellenőrizni – már persze ha jobboldali társaságok esetében valóban ellenőrizni akarta –, ki miféle egyesületben, társaságban tag, kikkel, hogyan és milyen célok érdekében tart kapcsolatot, pláne, ha az adott titkos szervezet érthető konspiratív okokból nem, vagy csak minimális mértékben képzett iratot, illetve ha az adott titkos szervezetet voltaképpen maga az állam tartotta fenn ilyen vagy olyan célból. Ily módon, bár a Kettőskereszt Vérszövetség, a korszak nagy létszámú és befolyásos titkos katonai alakulata, a jobboldali milíciák csúcsszerve 1923-ban hivatalosan elvileg megszűnt létezni, ám tagjai vala-

¹¹³ HU-MNL-OL-K 149-1926-6-3473 – A Magyar Királyi Belügyminisztérium bizalmas körlevele a törvényhatóságoknak és a rendőrkapitányságoknak a Nemzeti Munkavédelmi Tartalék a megszűnt Kettőskereszt Vérszövetséggel való kapcsolatba hozása tárgyában, Budapest, 1926. március 5.

¹¹⁴ Budapesti Közlöny, 1923. október 24.

milyen formában, részben feltehetőleg továbbra is állami szolgálatban folytatták tevékenységüket az általuk hazafiasnak tartott célok érdekében.

A konszolidáció nyomán, félkatonai alakulatainak pacifikálása-leszerelése, paramilitáris tevékenységének korlátozása után az Ébredő Magyarok Egyesületének politikai befolyása, noha társadalmi egyesületeként egészen 1944-ig működött, a részben belőle kinövő, új szélsőjobbboldali pártok megjelenésével jelentősen lecsökkent.¹¹⁵ 1924 és 1945 között a társadalmi egyesületek mozgástere a hagyományos pártpolitikai élet előtérbe kerülésével beszűkült, a különböző, német, osztrák és olasz mintára szerveződő szélsőjobbboldali, fajvédő, fasiszta és nemzetiszocialista pártok megjelenése pedig az ÉME vonzerejét is kikezdte. A tagság létszáma is erősen megcsappant, noha természetes módon jelentős személyi átfedések voltak megfigyelhetők az 1920-as és 1930-as évek magyar radikális jobbboldali pártjai és az ÉME tagsága között.

¹¹⁵ ZINNER, i. m. 184–185.

FORRÁSOK

**A BUDAPESTI KIRÁLYI BÜNTETŐ-
TÖRVÉNYSZÉK ELSŐFOKÚ ÍTÉLETE
KEŐ-KUCSERA ISTVÁN ÉS TÁRSAI
BÜNTETŐÜGYÉBEN
BUDAPEST, 1924. JÚNIUS 8.**

A Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék

B IX. 5811/54-1922

A Magyar Állam nevében!

A Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt Keő /Kucsera/ István, Gyalay Mihály, Adorján Géza és Kovács József Ellen, Keő István és Adorján Gézára nézve a kir. ügyészségnek 24779/k.ü. 1923. számú, Kovács Józsefre nézve 161315/1923. k.ü. számú vádiratában, Gyalay Mihályra vonatkozóan pedig a B.IV.5811/46-1922. sz. vádiratában foglalt vád felett dr. Schirilla Achil kir. ítélőtáblai bíró, mint elnök, dr. Ortubay Dezső és dr. Bárczy Géza kir. törvényszéki bírók, valamint dr. Aszay Tihamér joggyakornoknak, mint jegyzőkönyvvezető részvételével dr. Kullman Sándor kir. ügyésznek, mint közvádlónak a szabadlábon lévő Keő István, Gyalay Mihály, Adorján Géza, Kovács József vádlottaknak dr. Fehérváry Kálmán ügyvéd, mint Keő

István és Gyalay Mihály védője, és dr. Tasnádi Kovács József, mint Adorján Géza védője jelenlétében,

Budapesten, 1924. évi június 11. és 18. napján megtartott, részben zárt, részben pedig nyilvános főtárgyalás alapján a vád és a védelem meghallgatása után meghozta a következő

ítéletet:

I. Keő /Kucsera/ István 37 éves, róm. kath. vallású, jászkarajenői /Pest megye/ születésű, ugyanottani /Árpád u. 14. szám/ lakos, magyar állampolgár, nő, 13 hold földje és háza van, írni-olvasni tudó gazdálkodó 1922. évi április 12–május 13-ig előzetes letartóztatásban, május 20–június 27-ig vizsgálati fogságban volt, jelenleg szabadlábon levő vádlott.

II. Gyalay Mihály, 31 éves, refor. vallású, szilágycsehi születésű, budapesti /IX. Lónyay utca 42. sz./ lakos, magyar állampolgár, elvált, 2 hold szőlője és 8 hold szántóföldje, 1 háza van, katona volt, polgári iskolai tanár és hírlapíró, 1922. évi április 11–május 19-ig előzetes letartóztatásban, május 20–június 30-ig vizsgálati fogságban volt, jelenleg szabadlábon levő vádlott,

III. Kovács József 21 éves, róm. kath. vallású, körmendi születésű és körmendi lakos, magyar állampolgár, nőtlen, vagyontalan, katona volt, 4 polgári és 3 kereskedelmi iskolai osztályt végzett, magánhivatalnok, bűnösök a Btk. 288. §-ába ütköző és a Btk. 92. §-ának alkalmazása folytán a Btk. 20. §-a alapján minősülő gyilkosság elkövetésére irányuló szövetség vétségében, amelyet úgy követtek el, hogy Buda-

pesten, 1922. február hóban, közelebből meg nem határozható napon megállapodtak abban, hogy előre megfontolt szándékuk szerint közülük Kovács József két, név szerint meg nem állapított jászkarajenői zsidó megfélemlítése, eshető megölése végett két kézigránátot fog ezek házába bedobni. Kovács József ugyanezen hónapban Keő /Kucsera/ István útbaigazítása alapján a helyszínt a szóban forgó ház megtekintése által kikémlelte, 1922. március 2-án pedig Keő Istvánnal való megbeszélés szerint Gyalay Mihály a fenti célra 2 drb kézigránátot Kovács Józsefnek átadott, mi által a szövetséghez előkészületi cselekmények is járultak.

A kir törvényszék ezért:

Keő István vádlottat a Btk. 288. §-a alapján a Btk. 92. §-ának alkalmazásával 4 /négy/ hónapi fogházbüntetésre ítéli. A szabadságvesztés-büntetésről bő a vádlott előzetes letartóztatásával és vizsgálati fogságával a Btk. 94. §-a alapján 2 /két/ hónapot és 15 /tizenöt/ napot kitöltöttnek vesz. A hivatalvesztést a Bt. 54. §-ának második bekezdése alapján mellőzi.

II. Gyalay Mihály vádlottat ugyanazon törvényszakaszok alapján 3 /három/ hónapi fogházbüntetésre ítéli. A szabadságvesztés-büntetésből a vádlott előzetes letartóztatásával és vizsgálati fogságával a Btk. 94. §-a alapján 2 /két/ hónapot és 2 /két/ napot kitöltöttnek vesz. A hivatalvesztést a Btk. 54. §-ának második bekezdése alapján mellőzi.

A nevezett vádlottak a Bp. 480. és 481. §-a értelmében kötelesek az eddig felmerült bűnügyi költséget

egyetemlegesen, az ezután felmerülő bűnügyi költséget pedig külön-külön az államkasszájának megtéríteni, azonban Kovács József-re a kir. törvényszék az 1890. évi XLIII. tc. 4. §-a alapján egyelőre behajthatatlannak nyilvánítja.

A kir. törvényszék az irodai letétnapló 642/1922. t. alatt bűnjelként őrzött töltények, 2 revolver és kézigránát elkobzását a Btk. 61. §-a alapján elrendeli, és a bűnjelet az ítélet jogerőre emelkedése után a kir. ügyészségnek megküldi.

Az irodai letétnapló 635/1922 t. alatt bűnjelként őrzött iratokat és az üvegben lévő bűzbombákat pedig a Bp. 488. §-a alapján Adorján Gézának visszaadni rendeli, és ezeknek az ítélet jogerőre emelkedése után elvitelére őt felhívja.

IV. Adorján Géza, 31 éves, budapesti születésű és ugyanottani /I. Ábel Jenő u. 9. sz./ lakos, magyar állampolgár, nő, vagyontalan, katona volt, szigorló gépészmérnök, magánhivatalnok, 1922. évi április 11–14-ig előzetes letartóztatásban, jelenleg szabadlábon levő vádlottat a Btk. 288. §-ába ütköző, gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt ellene emelt vádak alól a Bp. 326. §-ának 2. pontja alapján felmenti. A vele szemben felmerült bűnügyi költség a Bp. 482. §-ának első bekezdése szerint az államkincstárt terheli. Egyben elrendeli a kir. törvényszék, hogy az ítélet jogerőre emelkedés után a Budapesti Kir. Ügyészséggel közöltessék.

Indoklás:

Keő Kucsera István jászkarajenői vendéglős 1922. évi február havában Budapesten, a Sörház utca 3. számú házban lévő vendéglőben Gyalay Mihály hírlapírónak borozgatás közben elpanaszolta, hogy a jászkarajenői zsidók az ébredő magyarok helyi csoportja ellen áskálódnak.

Tanakodtak, hogy mit kellene ellenük tenni, és különféle tervezgetés után megállapodtak abban, hogy a zsidók megfélemlítése végett a zsidók által lakott egy-egy házba kézigránátot kellene bedobni.

Véletlenül ott volt a vendéglőben Kovács József nyugat-magyarországi felkelő, akit asztalukhoz hívtak, és közölvén vele a tervüket, mindhárman elhatározták annak végrehajtását. Megállapodtak abban, hogy Keő Kucsera István hazautazik Jászkarajenőre, másnap leutazik oda Kovács József is, és neki megmutatja azon házat, ahova a kézigránátokat be kell dobnia. Ezek megszerzését Gyalay Mihály vállalta magára.

Kovács József tényleg le is utazott Keő Istvánhoz, aki megmutatván neki a szóban forgó házat, megállapodtak abban, hogy Gyalay Mihálytól vegye át Kovács József a kézigránátokat, és azokkal jöjjön vissza, és jelentkezzék Keő Istvánnál.

Kovács József 1922. évi március hó 2-án délelőtt felkereste Gyalay Mihályt a Hazánk című napilapnak a Sörház utca 3. sz. házban levő szerkesztőségi helyiségében, és közölvén vele, hogy Keő Istvánnál járt, kérte a szükséges gránátok kiadását.

Gyalay Mihály átment az Ébredő Magyarok Egyesületének helyiségében tartózkodó, Adorján Géza egyesületi tisztségviselőhöz, és felsőbb utasításra hivatkozva elkérte tőle az íróasztal egyik fiókjában visszamaradt két kézigránátot. Ezeket a fiókból kivette, és átvitte a szerkesztőség helyiségébe, ahol Kovács Józsefnek korábbi megállapodásuk értelmében leendő felhasználása végett átadta.

Az átadás akként történt, hogy Gyalay lecsavarta a kézigránátok fogantyúját, és szétszedett állapotban, újságpapírba becsomagolva betette Kovács Józsefnek irattáskájába, aki azokkal távozott.

Ez alkalommal Kovács József 100 korona útiköltséget kapott Gyalay Mihálytól.

Kovács József ezután egyenesen elment a Kálvin téren őrszolgálatot teljesítő Pikola Mihály rendőrhöz, és a kézigránátokat neki átadta, azt mondván, hogy a vonatban találta azokat.

Pikolya Mihály rendőr átvette tőle a kézigránátokat, s Kovácsot a IV. ker. kapitányságra előállította, a kézigránátokat pedig ott leadta. Kovács József kihallgattatván adta elő, hogy a kézigránátokat a vonatban találta.

Ezek a kézigránátok a csepeli tölténygyárban működő lőszerátvételi különítményhez beszállíttatván, miután ott megállapították, hogy élesre szerelt, német gyártmányú hadi kézigránátok, mint megbízhatatlanok, megsemmisítették, mégpedig akként, hogy más hasonló lőszerekkel együtt a földbe beásattak, és ott szétrobbanttattak.

Ezen tényállás alapján emelt vádat a kir. ügyész a Btk. 288. §-ába ütköző, gyilkosság elkövetésére irányuló

szövetség büntette miatt Adorján Géza, Keő István, Gyalay Mihály és Kovács József ellen.

A vádlottak a főtárgyaláson Kovács József kivételével nem ismerték be bűnösségüket. Keő István vádlott tagadta, hogy Gyalay Mihállyal a jászkarajenői zsidók megfélemlítéséről beszélt, hogy Kovács Józsefet ilyen célokra rávenni igyekezett, őt Jászkarajenőre lehívta, hogy Kovács József nála járt, hogy a zsidók megfélemlítésére kézigránátot akart volna felhasználni, és általában, hogy Kovácsot ismerné.

Gyalay Mihály vádlott a főtárgyaláson azt adta elő, hogy a kézigránátokat nem a zsidók megfélemlítése céljából, hanem ellenségeikkel szemben, hazafias célból leendő felhasználás végett kérte el Adorján Gézától és adta át Keő Istvánnal és Kovács Józseffel való megelőző megállapodás alapján Kovács Józsefnek.

Amikor a rendőrségen azt mondotta, hogy a zsidók megfélemlítésére adta át Kovácsnak a gránátokat, azt csupán a valóságos cél leplezése érdekében tette.

Adorján Géza vádlott beismerte a főtárgyaláson, hogy Gyalay Mihálynak hazafias célokra és felsőbb utasításra való hivatkozással megengedte, hogy az íróasztalában visszamaradt kézigránátokat elvihesse. Tagadta azonban azt, hogy a gránátok felhasználásával, illetőleg Gyalay Mihállyal, Keő Istvánnal vagy Kovács Józseffel egyáltalán tárgyalt volna, vagy bármi nemű tudomása lett volna arról, hogy a kézigránátokat a zsidók megfélemlítésére szándékoztak volna felhasználni.

Tagadta továbbá azt is, hogy a kézigránátok abban az állapotba egyáltalán használhatók lettek volna, és végül, hogy azonosak voltak azokkal, amelyeket Reinhardt Pál tűzérsegi főművezető felrobbantott.

Kovács József vádlott a főtárgyaláson beismerte, hogy Keő Istvánnal és Gyalay Mihállyal való előzetes megállapodásához képest a jászkarajenői zsidók megfélemlítésére vállalkozott, nekik megígérte, hogy a megjelölendő házba kézigránátokat fog bedobni, a helyszínére le is utazott, ahol Keő István a kiszemelt házat neki megmutatta, visszaérkezése után Gyalay Mihálynál jelentkezett, tőle két kézigránátot átvett.

Védekezésül azonban azt adta elő, hogy erre szorult anyagi helyzete miatt, pénzszerzés végett csak színleg vállalkozott, azt komolyan soha el nem határozta, és amikor tette került volna a sor, a kézigránátokat az átvétel után egyenesen a rendőrhöz vitte.

Kovács József és Gyalay Mihály vádlottak a főkapitányságon és a vizsgálóbíró előtt a fenti tényállással mindenben egyező, részletes beismerő vallomást tettek.

Ez a büntetésük alább felsorolt körülménynél fogva a tényállás megállapításánál alapul vétetett.

Mindketten minden kényszerítő ok nélkül terhelték önmagukat, és az eseményeket egyezően, a legnagyobb részletességgel írták le. Vallomásuk valóságát megerősíti a főtárgyaláson kihallgatott Balázs Rezső tanúnak különösen ama vallomása, hogy a kézigránátok átvételekor ilyen kifejezések: „erről a lapok sokat fognak írni, megbolygatjuk a zsidókat” hangzottak el.

Gyalay Mihálynak a hazafias célokra alapított újabb védekezése nem fogadható el, mert az semmivel nincs megerősítve, módjában lett volna már a rendőrségen, de később, vizsgálóbíró előtt is előterjeszteni, ellentétben áll társainak a vallomásaival, de egymagában véve valószínűtlen.

Keő Istvánnal szemben Kovács József és Gyalay Mihály nyomozati vallomását megerősíti az a tény, hogy a zsidók elleni gyűlöletre, ami elhatározását előmozdíthatta, pszichológiailag indokolva volt. Egyébként Kovács Józsefnek a helyszíni ismeretei, és azoknak lényegileg hű leírása, és ama részbeni beismerése Keő Istvánnak, hogy tényleg megfordult többször a Sörház utca 3. sz. alatti vendéglőben, ahol Kovács József is ott volt, és ott Gyalayval beszélgetett, arra mutatnak, hogy Kovács Józsefet ismeri, evvel a vendéglőben együtt ült egy asztalnál, ez nála járt Jászkarajenőn, és a helyszínét együttesen megtekintették.

Valónak kellett tehát elfogadni a nyomozat és a vizsgálóbíró előtt tett, és Kovács József által a főtárgyaláson is megerősített vallomásaikat, és ez alapon bizonyítottanak kellett venni a fent leírt tényállást.

Eszerint Keő István, Gyalay Mihály és Kovács József között szövetség jött létre a megbeszélte cél elérése végett.

Ez a cél pedig a jászkarajenői megszemlélt ház felrobbantása útján az abban lakó zsidók megfélemlítése volt, s bár a megbeszélés nem expressis verbis emberek megölésére irányult ugyan, de tekintve a használni szándékolt eszköznek emberi élet kioltására alkalmas voltát, ez a

szándék legalábbis, mint dolus eventualis, a kölcsönös megértés folytán szemük előtt lebeghetett.

Szándékuk előre megfontolására mutat a tervezés tartóssága, az alkalmas eszköznek kiválasztása, illetve előre való megjelölése, és a véghezvitel módozatainak körülményes megállapítása.

Előkészületi cselekménynek minősítendő elsősorban a helyszínére való beutazás a helyzet kikerülése végett, és folytatólagosan a kézigránátoknak megszerzése.

A kézigránátoknak azonos voltát bizonyítják a vonatkozó rendőri és detektívjelentések, továbbá Reinhardt Pál tűzérsegi főművezetőnek szakértő tanúvallomása és a lőszerátvételi különítménynek a robbanásról való iratai.

A szóban forgó kézigránátoknak életveszélyessége Reinhardt Pál szakértő tanú vallomásával bizonyítva van, egyébként pedig a vádbeli bűncselekmény fennforgását illetőleg nem lényeges az, hogy a kézigránátot rendeltetészerű használatra alkalmasak voltak, mert ezek megszerzése csak oly másodrendű előkészületi cselekménynek tekintett, amely azt az első előkészületi cselekményt, hogy Kovács a helyzet kikerülése végett a helyszínre leutazott, folytatólagosan kiegészíti.

Nem fogadhatta el a bíróság a védelem ama védekezését, hogy a vádbeli bűncselekménytől való elállás a kísérlet büntethetőségéből vont analógiából folyóan a vádlottak javára büntetlenséget biztosít.

Habár a tettes elállása rendszerint magát az egész kísérlet büntetlenségét, és így valamely részes büntetlenségét is eredményezi, és habár általánosságban el kell fogadni

azt az érvelést, hogy a kedvezmény, melyet a törvény a bűnös magatartás közelebb és veszélyesebb stádiumára vonatkozólag megadott, az még inkább áll a bűnös magatartás messzebb eső, és kevésbé veszélyes stádiumára, mindazonáltal tekintve, hogy a szövetség csak bizonyos csekélyebb számú, de legsúlyosabban büntetendő cselekményre vonatkozólag önálló bűncselekményt képez, és hogy ezen legsúlyosabban büntetendő cselekmények már ez által is a törvény kivételes intézkedéseinek tárgyát képezik, a kísérlet büntetlenségéből vont analógia a szövetségre vonatkozólag egyáltalán nem alkalmazható.

A törvény bizonyos büntettekre nézve önálló büntetendő cselekménnyé alakítván a szövetséget, ha ahhoz előkészületi cselekmény is járul: az ezen önálló büntetendő cselekmény megállapítható cselekedeteket kivette az előkészületi cselekedetek, mint a kísérlet fogalma alól, s ennél fogva a büntetendő szövetség, mint bevégzett, önálló bűncselekmény fogalmilag ki van zárva a kísérletre nézve fennálló általános rendelkezések hatálya alól.

Egyébként a bíróságot eme felfogásában nem csak a Kir. Kúria által részben követett gyakorlat erősítette meg, hanem a Btk. 137. §-ának rendelkezése is, amely kifejezetten csak felségsértés elkövetésére irányuló szövetségtől való elállás esetére, és kizárólag az elálló javára biztosítja a büntetlenséget.

A büntetések mértéknek megállapításának a bíróság enyhítő körülményként vette figyelembe Keó István javára azt, hogy miután őt a proletárdiktatúra idején halálra ítélték és súlyosan bántalmazták, és ezek okozását ő a proletár-

diktatúrában vezető szerepet játszó zsidóságnak tulajdonította, a lelkiületében kialakult ez a meggyőződés oly fokú gyűlöletté fokozódott, amely akaratainak szabad elhatározási képességét lényegesen befolyásolta. Gyalay Mihály javára büntetlen előéletét, katonai harctéri szolgálatát, Kovács József javára beismerését, büntetlen előéletét, beteges állapotából folyó könnyebb befolyásolhatóságát, és hogy az elállása folytán való, lehetetlenné szándékolt cselekmény folytatása és befejezése, valamennyi vádlott javára azt, hogy a bűncselekmény elkövetése óta hosszabb idő telt el. Viszont súlyosító körülménynek minősítette a bíróság Keő Istvánnal szemben azt, hogy az értelmi szerző ő volt, valamennyi vádlottal szemben azt, hogy az állam konszolidáció rendjét és a társadalmi békét veszélyeztették, és ezekhez képest tekintettel az enyhítő körülmények számára és nyomatékosságára, a bíróság a bűncselekményre megállapított büntetés legkisebb mértékét aránytalanul súlyosnak találta, és ennek folytán a Btk. 92. §-ának alkalmazásával a Btk. 20. §-a alapján vétségge fokozván le a bűncselekményt, börtön helyett fogházban szabta ki a bűnösségük fokával arányos büntetésüket.

Adorján Géza vádlottal szemben csak az a tény nyert bizonyítást, hogy a szóban forgó kézigránátoknak az íróasztalából való elvitelét megengedte, és így lehetővé tette, hogy Gyalay Mihály a kézigránátokat saját céljaira felhasználhassa.

Mint hogy ama tagadásával szemben, hogy a kézigránátoknak a szóban forgó gyilkosságra való felhasználási tervezetésekről bármi nemű tudomása lett volna, sem a

fő tárgyaláson, sem a nyomozás során terhelő adat nem merült fel, a bíróság nem látta bizonyítva, hogy a gyilkosságra irányzott szövetségnek Adorján Géza is tagja lett volna, ennél fogva őt a vád alól a Bp. 326. §-ának 1. pontja alapján felmentette.

Az ítélet egyéb rendelkezései a hivatkozott törvény-szakaszokon alapulnak.

Budapest, 1924. évi június 18-án.

Dr. Schirilla sk. ft. elnök

Dr. Bárczy Géza sk. előadó

A kiadmány hitelül:

[olvashatatlan aláírás]

s. h. tisztviselő

Az irat jelzete: HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Hiteles másolat, gépelt.

**A BUDAPESTI KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLA
MÁSODFOKÚ ÍTÉLETE KEŐ-KUCSERA ISTVÁN
ÉS TÁRSAI BÜNTETŐÜGYÉBEN
BUDAPEST, 1925. OKTÓBER 14.**

16.B.10935/62/1924. szám

**A MAGYAR ÁLLAM NEVÉBEN
A BUDAPESTI KIRÁLYI ÍTÉLŐTÁBLA
mint büntetőbíróóság**

a gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség büntette miatt vádolt Keő /Kucsera/ István és társai ellen folyamatba tett bűnügyet, melyben a Budapesti Kir. Büntetőtörvényszék 1924. évi június hó 18. napján IX.B. 5811/54.1922 szám alatt ítéletet hozott, a kir. ügyész részéről Adorján Géza vádlott felmentése miatt, a többi vádlott terhére a Bp. 385. § 3. pontja alapján, a Btv. 92. §-ának alkalmazása miatt és súlyosbítás végett bejelentett, s a kir. főügyész által 8583/1924. f.ü. szám alatt fenntartott, továbbá Keő Kucsera István és Gyalay Mihály vádlottak részéről bűnösségük megállapítása miatt, védőjük által pedig a Bp. 385. § 1.a–c és 2. pontja alapján bejelentett fellebbezés folytán, az elrendelt bizonyításkiegészítés foganatosítása után az 1925. évi október hó 14-ik napján tartott, részben nyilvános, részben nem nyilvános fellebbviteli főtárgyaláson, melyben Gadó István kir. kúriai bíró, mint tanácselnök, dr. Makucz Arthur kir. kúriai bír és dr. Harmath Jenő

kir. ítélőtáblai bírók, mint ítélőbírák vettek részt, a vád képviselőjében dr. Méler Béla kir. főügyész-helyettes járt el, viszont a jelen volt vádlottakat, és pedig Keő Kucsera István és Adorján Géza vádlottakat dr. Fehérváry Kálmán ügyvéd, mint védő, Gyalay Mihály vádlottat dr. Buzás Ferenc ügyvéd, mint közvédő, Kovács József vádlottat dr. Mazura Pál ügyvéd, mint közvédő, Fischmann Izsák sértettet dr. Ráskai Alfonz ügyvéd képviselte, a jegyzőkönyvet pedig dr. Paschek Viktor kir. bírósági titkár, mint tanácsjegyző vezette, a vád és a védelem meghallgatása után, vizsgálat alá vevén következően

ÍTÉLT:

A kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletének bűnjelek felől rendelkező részét, mely az irodai letétnapló 642/1922 t. alatt bűnjelként őrzött kézigránát, két drb revolver és töltények elkobzását elrendelte, megváltoztatja, és a kézigránátot, a két drb revolvért és töltényeket az ítélet jogerőre emelkedése után a Budapesti M. Kir. Államrendőrség főkapitányi hivatalához további illetékes eljárás végett áttenni rendeli,

ugyanazon ítéletnek többi fellebbezett részét helybe hagyja, nem fellebbezett részét nem érinti,

végül Keő Kucsera István, Gyalay Mihály és Kovács József vádlottakat arra kötelezi, hogy Fischmann Izsák sértettnek a képviseltetésével felmerült bűnügyi költség címén 1.000.000 /egymillió/ koronát az ítélet jogerőre emelkedésének napjától számított 15 nap alatt, végrehajtás terhével, egyetemlegesen megfizessenek.

INDOKLÁS:

I. Kovács József vádlott védője a fellebbviteli főtárgyaláson a bizonyítás kiegészítéseként védettje elméleti állapotának megvizsgálását kérte.

Ezen indítványnak támogatására becsatolt egy orvosi bizonyítványt /a fellebb. főt. jkv. melléklete/, melynek felolvasását a kir. ítélőtábla elrendelte.

Ezen hatósági bizonyítványból kitűnik, hogy nevezett vádlott 1924. november 10-étől ugyanezen év december 1-jéig „neurasthenia gr.” betegségben gyógykezeltetvén a körmendi nyilvános jellegű kórházból javultán elbocsáttatott.

Kétségtelen tehát, hogy e vádlott betegsége a vádbeli cselekmény elkövetése után rövid ideig tartó gyógykezelés után már javulást mutatott, és hogy azóta nem súlyosbodott, bizonyítja az, hogy a vádlott a fellebbviteli főtárgyaláson kijelentette, miszerint jelenleg jobban érzi magát, sőt, magántisztviselői állását betölteni képes.

Az eljárás előző adataiból nem állapítható meg olyan tény, mely e vádlott beszámíthatóságát kétséssé tenné.

A fellebbviteli főtárgyaláson pedig a vádlott a hozzá intézet kérdésekre olyan értelmesen összefüggő feleleteket, s általában olyan normális magatartást tanúsított, hogy a kir. ítélőtábla személyes észlelete alapján is teljes megnyugvással megállapíthatta, hogy ez a vádlott ugyan lehet ideges, de a beszámíthatóságát kizáró vagy korlátozó elmezavarban vagy öntudatlanságban nem szenved.

Ilyen körülmények között a kir. ítélőtábla a védőnek fent ismertetett bizonyítás-kiegészítést célzó indítványát olyannak ítélte, mely előreláthatóan az ügy eldöntésére nézve lényegtelen azt a körülményt igazolhatná, hogy vádlott ideggyöngöségben szenved.

Ezen okból az indítványt a Bp. 393. § harmadik bekezdésének 1. pontja alapján el kellett utasítani.

II. Az ügy érdemét illetően kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság ítéletében megállapított tényállást az abban megjelölt bizonyítékoknál fogva valónak fogadta – az alábbi, és főként azokkal a kiegészítésekkel, melyeket a kir. ítélőtábla 58. sorsz. alatt kelt bizonyítás-kiegészítést tartalmazó végzése folytán foganatosított bizonyítás eredményezett.

1./ Keő Kucsera István vádlott a vizsgálóbíró előtt, 1922. június 8-án tett és a főtárgyaláson elébe tartott vallomásában azt adta elő, hogy bár nem emlékszik vissza, de lehetséges, hogy boros állapotban Gyalay Mihály vádlottal beszélgetett arról, hogy a jászkarajenői zsidókat szeretné megijeszteni /l. főt. jkv. 33. old./.

Ez a beismerésszerű vallomás is támogatja azt a valónak elfogadott tényt, hogy a fent nevezett vádlottak a jászkarajenői zsidók ellen merényletet terveztek.

2/ Keő Kucsera István vádlott ama vallomását, hogy Kovács József vádlottat a bünvádi eljárás folyamatba tétele előtt egyáltalán nem látta, és így nem is ismerhette, megcáfolja Gyalay Mihály vádlottnak az előző eljárás során és a főtárgyaláson is megismételt az a vallomása, hogy Keő

K. István több ízben tárgyalta Kovács Józseffel, kit meg is vacsoráztatott /l. főt. jkv. 16. old./.

3/ A védelem a gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség komolytalanságának beigazolása végett azt vitatta, hogy a Kovács József vádlottnak átadott kézigránátok nem ugyanazonosak azokkal a kézigránátokkal, amelyeket Reinhardt Pál tanú gyutacccsal felszerelt gránátoknak talált, és felrobbantott.

E tekintetben a főtárgyaláson ismertetett rendőrségi és a M. Kir. Lövész-átvételi Bizottság irataiból kétségtelenül megállapíthatók a következő tények:

a/ A 652/II.1922. közig. sz. alatt iktatott, 1922. március 2-án kelt jelent szerint Pikola Mihály rendőr a Kovács József vádlott által leadott 2 drb, Stiel-rendszerű német kézigránátot a IV. ker. kapitányságnál helyezte letétbe 1922. március 2-án de. 11 órakor.

Ugyanez a ker. kapitányság ugyanazon a napon de. 11 óra 35 perckor telefonértesítést küldött a csepeli M. Kir. Lövész-átvételi Bizottságának, mely telefonértesítést Pviderszky őrnagy vette le 61/1922 igh. ikt. szám alatt.

b/ Ugyanezt a 2 drb kézigránátot a IV. ker. kapitányság 652/1922 számú kézbesítőlap igazolása szerint 1922. március 4-én a 64. számú őrszobának adta le, ahonnan Hován József a lőszerátvételi bizottságtól kapott utasításra 1922. március 6-án a gránátokat kiszállította Csepelre felrobbantás végett /Hován József tanú vall. és Reinhardt Pál szakértő vallomása II. főtárgy. jkv. 11. old./.

c/ A fent a/ pontban jelzett telefonértesítés iktatószámára 61/1922 hivatkozással ezen két darab kézigránát

érkezése a lőszerrátvételi bizottságnál 269. számú jelentésbe foglaltatott, és megsemmisítése elrendeltetvén más gránátokkal együtt 1922. március 6-án, tehát már a kiszállítás napján felrobbanttatott /Reinhardt Pál vallomása II. főt. jkv. 11. oldal/.

d/ A következő napon, vagyis 1922. március hó 7-én Reinhardt Pál a szóban forgó 2 drb kézigránát megsemmisítését már, mint megtörtént tényt jelentette.

Téves tehát a 64. sz. őrszoba 1922. június 29-én 2182-II. közig. sz. alatt kelt jelentésének az a része, mely szerint a kézigránátokat 1922. március hó 6-án vette át a IV. ker. kapitányságtól, és azokat Horváth /helyesen Hován/ József 1922. március 9-én szállította ki Csepelre. Téves továbbá a Dencső Busch Ferenc detektívek által tett 38820/1922 sz. jelentésének az a része is, mely szerint Hován József a jelzett kézigránátokat 1922. március 2-án vette át a 64. sz. őrszobában, s ugyane napon beszállította a csepeli tölténygyárba.

Ezek szerint a kir. ítélőtáblának semmi kételye sem volt abban a tekintetben, hogy a Gyalay Mihály által Kovács Józsefnek átadott 2 drb, Sítel-rendszerű német kézigránát élesre szerelt, gyutaccsal ellátott, tehát használható löveg volt, és azok ugyanazonosak voltak azokkal a kézigránátokkal, melyeknek ilyen minőségét Reinhardt Pál szakértő a megsemmisítés előtt megállapította.

Az a feltevés, hogy a Kovács József által leadott, és a védelem által használhatatlanoknak vitatott kézigránátok a rendőrségnél más, használható gránátokkal elcserélődhettek, kizártnak tekinthető azért, mert a 64. sz. őrszobának 1924.

szept. 5-én kelt, és a főtárgyaláson ismertetett jelentése szerint 1922. március elején a 64. sz. őrszobán másik gránát nem volt.

4/ Keő Kucsera István vádlott tagadásával szemben a kir. ítélőtábla által elrendelt bizonyítás-kiegészítés során kihallgatott Vágó Dezső és Oláh Albert tanúk vallomásaival is bizonyítva van, hogy Kovács József vádlott 1922. év tavaszán Jászkarajenőn volt, és Keő Kucsera István korcsmájában is megfordult.

Ezek a tanúk ugyanazt vallották, hogy Kovács József az erzsébetvárosi bombamerénylet után /mely 1922. ápr. 4-én történt/ látták, Oláh Albert tanú vallomása szerint 1922. április második felében. A kir. ítélőtábla megállapítása szerint nevezett tanúk az időpont meghatározása tekintetében tévednek.

Ugyanis a rendőrségi központi felügyelő tisztviselőnek 1922. április 9-én kelt napi jelentése szerint /Kovács József rend. vall.-hoz csatolva/ Kovács József vádlottat már 1922. április 9-én ebben az ügyben őrizetbe vették, és ettől az időtől kezdve 1922. június 23-ig fogva tartották.

Ennélfogva lehetetlen, hogy nevezett vádlott 1922. év április második felében Jászkarajenőn megfordulhatott volna. Az is kizártnak tekinthető, hogy Kovács József az erzsébetvárosi bombamerénylet után, tehát 1922. április 4-ike után letartóztatásáig, vagyis 1922. április 9-éig Jászkarajenőn lehetett volna, mert az eljárás adatai szerint a kézi-gránátokat már 1922. március 2-án átadta a rendőrségnek, és ez időtől kezdve a dolog természete szerint került a bűntársaival való érintkezést.

Ezek szerint helyes az elsőfokú bíróságnak az a tény-megállapítása, hogy a nevezett vádlott az 1922. február havában létesített szövetség és terv megbeszélése után, azonban 1922. március 2-ika előtt volt Jászkarajenőn a végett, hogy a helyszínen a felrobbantandó házat megtekintse.

5/ Kovács József vádlott beismerő vallomásának megbízhatóságát nem rontja le az a tény, hogy e vallomás a történt események egyes mellékes részletei tekintetében eltéréseket mutatott, és némi változást szenvedett, továbbá az a tény, hogy a kir. ítélőtábla által elrendelt helyszíni szemle alkalmával ez a vádlott nyomban nem tudott tájékozódni, és kihallgatása elején Keő Kucsera István által felrobbantandónak jelzett ház megjelölésében is tévedett.

Ezek az apróbb eltérések és tévedések arra vezethetők vissza, és azzal magyarázhatók, hogy ez a vádlott a vádbeli cselekmény elkövetése után súlyos beteg volt. Érthető tehát, hogy részben ez a tény, részben pedig az eltelt hosszabb idő az eseményeknek és észleleteknek pontos adatait vádlott emlékezetéből elmosta, s minthogy nevezett vádlott vallomását az eljárás egyéb adatai is támogatják, annak hitelt érdemlősége nem vonható kétségbe.

6/ A kir. ítélőtábla által elrendelt bizonyításkiegészítés során Kovács József vádlott által tett vallomás alapján minden kétséget kizáróan bizonyítva van, hogy Keő Kucsera István vádlott akkor, midőn Kovács József Jászkarajenőn a helyszínének megtekintése végett megjelent, ennek a vádlottnak a kocsmája üveglakos ajtaján át /az I. számú szemlerajzon F betűvel jelezve/ jól látható, azt a

házat jelölte meg a tervbe vett robbantásra, melyben Fischmann Izsák lakik /A I. sz. szemlerajzon B betűvel jelölve/.

Fischmann Izsákné tanú vallomása alapján az is bizonyos, hogy abban az időben ennek a háznak ablakai be voltak törve, és ez a ház úgy akkor, mint jelenleg, több ember által lakott ház volt.

Reinhardt Pál szakértői véleménye alapján pedig az is kétségtelen, hogy a szóban forgó gránátok robbanása még az esetben is életveszélyes sérüléseket okozhatott volna ebben a házban tartózkodó egyéneken, ha csupán az ablak külső párkányán történik robbantás.

7./ Weiner Hermann és Weiner Dávid tanúk vallomása alapján /58. sorsz. a./ a kir. ítélőtábla tényként állapította meg, hogy Keő Kucsera István vádlott a vádbeli cselekmény elkövetését megelőzően rövid idővel, 1921. év telén nevezett tanúk előtt négy szemközt olyan nyilatkozatokat tett, hogy Jászkarajenőn a zsidók ellen valamilyen merénylet lesz, robbanás fog történni, minek következtében 5 zsidó családfő el fog tűnni. Weiner Dávid tanú vallomása azt bizonyítja, hogy nevezett vádlott a jelzett és tervbe vett robbantás időpontját előre tudta, sőt, a tudomását Weiner Dáviddal való üzleti elszámolásának saját anyagi előnyére kedvező lebonyolítására hasznosította is akként, hogy megígérte Weiner Dávidnak, miszerint a robbanás idejéről előre értesíteni fogja, aminek fejében Weiner Dávid, jól lehet több követelése volt, 50.000 kor. fizetése ellenében olyan nyilatkozatot adott a vádlottnak, hogy e vádlott neki semmivel sem tartozik.

8/ A fellebbviteli főtárgyaláson felolvasott szolnoki kir. ügyészégi, 8834/1923. k.ü. számú határozat tartalmából megállapítható, hogy Keő Kucsera István vádlott a vádbeli cselekmény elkövetését megelőzően, 1920. év november havában Baranyi Károly tanú vallomása szerint két ismeretlen katonatisztet arra bízott, hogy menjenek Winkler Béla után, s addig üssék, amíg élet van benne.

Az így kiegészített tényállás alapul vételével a kir. ítélőtábla úgy találta, hogy az elsőfokú bíróság Keő Kucsera István, Gyalay Mihály és Kovács József vádlottak bűnöségét helyesen állapította meg, s a terhükre megállapított cselekményt tényszerűen minősítette.

Nem helytálló a védelemnek azon érvelése, hogy nevezett vádlottak terhére az ölési, sőt, még a testi sértésre irányuló szándék sem állapítható meg, mert a Kovács József vádlott vallomása szerint is csupán a zsidók megijesztéséről, nem pedig megöléséről volt szó.

Ebben a kérdésben a kir. ítélőtábla elfogadta az elsőfokú bíróságnak azt a helyes jogi álláspontját, hogy az szövetkezett társak között kifejezetten nem is volt szó a jászkarajenői zsidók megöléséről, a használni szándékolt eszköznek emberi élet kioltására alkalmas voltából az ölési szándékra biztosan lehet következtetni. De erre lehet következtetni még akkor is, ha a szándékolt robbantásnak az előre megállapított terv szerinti véghezvitele a szakértő véleménye szerint is több ember halálát okozhatta volna. A használni szándékolt eszköznek ezt a hatását a nevezett vádlottak, kik valamennyien katonák is voltak, minden kétséget kizáróan igen jól ismerték.

Téves azonban az elsőfokú bíróságnak az a jogi álláspontja, mely a tetteseknek „dolus eventualis”-t tulajdonít.

Ugyanis a „dolus eventualis” a határozatlan szándék fajai közé tartozik, ami az előre megfontolt szándékot kizárná.

Jelen esetben azonban a fent nevezett vádlottak szándéka hideg számítással, részletesen kidolgozott terv szerint, tehát előre megfontolva arra irányult, hogy a Keő Kucsera István vádlott által megjelölt házban lakó zsidók életét kioltásák.

Az ölési szándék elfogadható lélektani alapját a kir. ítélőtábla Keő Kucsera István és Gyalay Mihály vádlottaknál a politikai okokból eredő gyűlölet érzetében, Kovács József vádlottnál pedig szorult anyagi helyzetében találta meg.

Az ölési szándék előre megfontolt volta pedig az elsőfokú bíróság által helyesen kifejtett okokon felül még azért is megállapítható volt, mert az elhatározás és a tervezett kivitel között eltelt hosszabb időköz, s az előkészületi cselekmények véghezvitelénél tanúsított lelki nyugalom a tetteseknél felismert ölési szándékot előre megfontolt gyilkossági szándékká minősítik.

Ezt a szándékot az említett vádlottak valamennyire magukévá tették, kialakult kiforrott terv szerint állottak össze a célba vett gyilkosság elkövetésére, s annak megvalósítását közös egyetértéssel a jövőben kifejtendő tettesi vagy részesi tevékenység szándékától áthatva határozták el.

Keő Kucsera István keltette fel a gyilkosság elkövetésének gondolatát, melyet az összebeszélés alkalmával

együtt érleltek tervvé, s a kidolgozott terv végrehajtását közös akarattal vele együtt Gyalay Mihály és Kovács József is elhatározták.

Ezek szerint a büntetőjogi értelemben vett szövetség, mely gyilkosság elkövetésére irányult, kétségtelenül megtörtént.

A következő társak egyértelmű elhatározásából kifolyóan vitettek véghez az előkészületi cselekmények is, nevezetesen Kovács József elutazása Jászkarajenőre a helyszínének megtekintése végett, Gyalay Mihály részéről a kézigrányatok megszerzése Kovács Józsefhez való juttatása, Keő Kucsera István részéről pedig az, hogy a felrobbantandó házat megmutatta Kovács Józsefnek.

Igaz, hogy Kovács József a gyilkosság tervének véghezvitelétől elállott, de mint az elsőfokú bíróság idevonatkozóan kifejtette, a tettesek elállása a vádbeli bűncselekmény büntethetőségét nem szünteti meg, mert a Btv. 288. §-ában meghatározott büntett a gyilkosság elkövetésére irányzott szövetség létrejöttével, s az ennek folytán fogantatott egyetlen előkészületi cselekménnyel is már be van végezve.

Helyes az elsőfokú bíróságnak az a jogi álláspontja is, hogy az elállás a Btv. 67. §-ából vett analógia alapján vádlottak javára büntetlenséget nem biztosít, mert a Btv. 288. §-ában írt büntett, mint úgynevezett büntetendő előkészület, önálló bűncselekmény, mely a tényálladáki tevékenység által teljesen be lévén fejezve, annál kísérlet nem is képezhető, s így rá a Btv. 67. §-a nem alkalmazható.

A büntetés kiszabásánál irányadó bűnösségi körülmények mérlegelésénél a kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság által kiemelt súlyosító és enyhítő körülményeket elfogadta, kivéve a Gyalay Mihály vádlott javára enyhítőként számba vett harctéri szolgálatot, mely a vádbeli bűncselekménnyel semmiféle összefüggésben nem lévén, enyhítő körülménynek nem tekinthető.

Ezekon felül Keő Kucsera István vádlottnál súlyosító körülményeként jelentkezik büntetett előélete, azonban valamennyi vádlottra nézve igen nyomatékos enyhítő körülmény az, hogy a vádbeli cselekmény elkövetése óta huzamosabb idő, több mint 3 év telt el, s az elítélt vádlottak nem okai a bűnvádi eljárás hosszabb tartamának.

A bűnösségi körülmények ilyen alakulása mellett a kir. ítélőtábla úgy találta, hogy az első fokon kiszabott büntetés a vádlottak bűnösségi fokával helyes arányban áll.

III. Az elsőfokú bíróság által felmentett Adorján Géza vádlottra nézve a kir. ítélőtábla az elsőfokú bíróság által megállapított tényállást valónak elfogadva szintén úgy találta, hogy nincs bebizonyítva, miszerint ez a vádlott a vádbeli cselekményt elkövette volna.

Ennélfogva az elsőfokú bíróság ezt a vádlottat a Bp. 326. § 2. pontja alapján helyesen mentette fel.

IV. A jelen ítélet rendelkező részében felsorolt bűnjelek sem a vádbeli büntett elkövetésére nem szolgáltak, sem az által létre nem hozattak, s így tévedett az elsőfokú bíróság, amidőn azoknak elkobzását a Btv. 61. §-a alapján elrendelte.

Ennélfogva az elsőfokú bíróság ítéletének ide vonatkozó részét meg kell változtatni, tekintettel arra, hogy e bűnjelekként kezelt tárgyak birtoklásához fegyvertartási engedély szükséges, mely rendelkezésre nem áll, azokra nézve a rendelkező rész értelmében kell intézkedni.

V. A sértett képviseltetésével felmerült bűnügyi költség megfizetésére a Bp. 479. § első és a 481. § 2-ik bek. alapján voltak az elítélt vádlottak kötelezendők.

VI. Egyébként az elsőfokú bíróság ítéletének fellebbezett része a fentiekkel kiegészített megfelelő indokai alapján hagyatott helyben, a nem fellebbezett része pedig a Bp. 423. § 3. bek alapján maradt érintetlenül.

Budapest, 1925. évi október hó 14. napján
Gadó István sk. t.elnök kúriai bíró
Dr. Harmath Jenő s. k. előadó

kiadmány hitelül
[olvashatatlan aláírás]
hiv. igazgató

**A MAGYAR KIRÁLYI KÚRIA VÉGZÉSE
KEŐ-KUCSERA ISTVÁN ÉS TÁRSAI
BÜNTETŐÜGYÉBEN
BUDAPEST, 1927. SZEPTEMBER**

B.I.996/1926/65. szám

**A MAGYAR ÁLLAM NEVÉBEN
A MAGYAR KIRÁLYI KÚRIA**

a gyilkosság elkövetésére irányuló szövetség büntette miatt Keő István, Gyalay Mihály, Adorján Géza és Kovács József ellen indított bűnügyet, melyben a Budapesti Kir. Büntető-törvényszék 1924. évi június hó 18. napján B. I.X. 5811/54/1922. szám alatt ítéletet hozott, a kir. főügyész Keő István és Gyalay Mihály vádlottak csatlakozásával védőik, valamint Kovács József vádlott érdekében a közvédő részéről használt, Keő István részéről írásban is indokolt semmisségi panasz folytán az 1927. évi szeptember hó 27. napján megtartott nyilvános tárgyaláson a koronaügyész helyettesének és dr. Fehérváry Kálmán ügyvédnek, mint Keő /Kucsera/ István védőjének meghallgatása után vizsgálat alá vette, és abban a következőleg

végzett:

A M. Kir. Kúria Kovács József vádlott és közvédője semmisségi panaszát, további Keő István vádlott csatlakozásával védője részéről bejelentett semmisségi panasznak a Bp. 385.

§ 2. pontja alapján és Gyalay Mihály vádlott csatlakozásával közvédője részéről bejelentett panasznak a Bp. 385. § 3. pontja alapján előterjesztett részeit visszautasítja, ugyanezeknek a panaszoknak a Bp. 385. § 1.a és 1.c pontjai alapján bejelentett részeit és a főügyész által a Bp. 385. § 3. pontja alapján használt semmisségi panaszt pedig elutasítja.

Indokolás:

A Btk. 92. §-ának alkalmazásával megállapított büntetés további enyhítéséért semmisségi panasz nem használható.

Keő István, Gyalay Mihály és Kovács József vádlottak büntetése a Btk. 92. §-ának alkalmazásával szabotott ki.

Ennek dacára Keő István vádlott csatlakozásával védője a Bp. 385. § 2. pontja alapján az írásbeli indokok szerint a büntetés további enyhítése végett, Gyalay Mihály vádlott csatlakozásával ennek közvédője pedig a Bp. 385. § 3. pontja alapján a Btk. 92. §-ának hatályosabb alkalmazása végett jelentettek be semmisségi panaszt.

Kovács József vádlott és érdekében közvédője szintén a büntetés enyhítéséért jelentett be panaszt, jóllehet, a vádlott a kir. törvényszék ítéletében megnyugodott, és így ez az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyó kir. ítélőtáblai ítélet ellen a vádlott, és érdekében a közvédő semmisségi panaszt bejelenteni nem volt jogosult.

Mindezek alapján a fentebb érintett semmisségi panaszokat, mint a törvényben kizárt perorvoslatokat a Bp. 434. § harmadik bekezdése értelmében vissza kellett utasítani.

Ami a semmisségi panaszoknak érdemlegesen felülvizsgálható részeit illeti, a vádlottak előre megfontolt ölési

szándéka a tervbe vett kivitel megvalósítására való szövetkezés és az előkészületi cselekmények véghezvitele tekintetében – az alsófokú bíróságok ítéleteiben foglalt ténymegállapítások alapul vétele mellett – a Kir. Kúria magáévá tette a kir. ítélőtábla ítéletében kifejtett és helyes jogi érveléssel megalapozott jogi álláspontot, és úgy találta, hogy az alsóbb fokú bíróságok vádlottak bűnösségét törvénysértés nélkül állapították meg.

De magáévá tette a M. Kir. Kúra a kir. ítélőtábla ítéletének a gyilkosság véghezvitelétől való elállás jogi következményeire vonatkozólag kifejtett jogi álláspontját is, és pedig ítéleti indoklásán felül még azért is, mert ha a gyilkosság véghezvitelétől való elállás a törvény különös rendelkezésénél fogva a gyilkosságra való szövetkezés büntetlenségét eredményezhetné is, ez az adott esetben a dolog természetéből kifolyólag csakis Kovács József vádlottra járhatna a büntetlenséget maga után vonó következménnyel, azonban Keő István és Gyalay Mihály vádlottakra nem, és pedig annál kevésbé, mert ezek a vádlottak az ítéleti ténymegállapítások szerint a szövetkezés alkalmával magukra vállalt tevékenységet a maguk részéről be is fejezték azzal, hogy Keő István vádlott közös megállapodásukhoz képest Kovács József az áldozatok gyanánt kiszemelt sértetteknek a merénylet végrehajtására kiszemelt házáat megmutatta, Gyalay Mihály vádlott pedig a merénylet véghezvitelére szükséges kézigránátokat Kovács József vádlottnak átadta, amely ténykedésekkel a gyilkosságot elő is készítették, és ha Kovács József vádlott a merénylet végre-

hajtásától elállott is, ez a vádlottaknak a befejezett szövetkezés büntetvényben való büntetőjogi felelősségét nem érinti.

Nem tévedtek tehát az alsóbb fokú bíróságok, amikor a vádlottak javára a gyilkosság véghezvitelétől való elállás miatt büntethetőséget kizáró ok fennforgását megállapíthatónak nem találták.

Keő István és Gyalay Mihály vádlottak csatlakozásával védőik részéről bejelentett semmisségi panaszoknak a Bp. 385. § 1.a és 1.c pontjai alapján előterjesztett részeit, mint alaptalan perorvoslatokat, a Bpn. 36. § első bekezdése értelmében el kellett utasítani.

De el kellett utasítani, mint alaptalant, a kir. főügyész részéről bejelentett semmisségi panaszt is, mert a Btk. 92. § alkalmazásának feltételei a Kir. Kúria megítélése szerint is mind a három vádlott javára fennforognak.

Budapest, 1927. évi szeptember hó 27. napján

Ráth Zsigmond s.k. másodelnök

Dr. Csengey Miklós s. k. előadó

A kiadmány hitelül:

Igaz László

[aláírás]

irodaigazgató

Az irat jelzete: HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Hiteles másolat, gépelt.

A TANULMÁNYBAN ÉS A FORRÁSOKBAN ELŐFORDULÓ FONTOSABB TÖRTÉNELMI SZEMÉLYEK ÉLETRAJZI ADATTÁRA

Berzeviczy Béla (1870–1922) katonatiszt, tábornok, a honvéd vezérkar főnöke. A bécsújhelyi Terézia Katonai Akadémián végzett, 1890-ben avatták hadnaggyá. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében csapatszolgálatot teljesített, 1899-től a bécsi II. hadtest parancsnokságán beosztott vezérkari tiszt, 1906-tól a magyar honvédség lovassági felügyelőjének vezérkari főnöke volt. Az I. világháború idején harctéri szolgálatot teljesített, több hadtest parancsnokaként szolgált. 1919-ben nyugállományba helyezték, de szolgálatra jelentkezett a Nemzeti Hadsereg siófoki Fővezérségénél. Horthy Miklós kinevezte a kaposvári katonai körlet parancsnokává. 1919-ben a Honvéd Vezérkar főnöke lett. Jelentős szerepe volt az első világháborúban összeomlott magyar hadsereg újjászervezésére tett kísérletekben, a Horthy-féle Nemzeti Hadsereg Magyar Királyi Honvédséggé történő átalakításában, illetve ezzel együtt az országszerte tevékenykedő irreguláris katonai alakulatok leszerelésében és/vagy regularizálásában.

Bethlen István (1874–1946) gróf, jogász, politikus, diplomata, miniszterelnök, a Horthy-korszak politikájának egyik kulcsfigurája. Már fiatalon Ferenc József egyik magyar bizalmasa volt. 1919 februárjában kezdeményezésére

alakult meg az ellenforradalmi Nemzeti Egyesülés Pártja. A tanácsköztársaság kikiáltása után Bécsbe emigrált, ahol a szegedi kormány képviselőjeként az ellenforradalmi komité egyik vezetője lett. A Simonyi-Semadam-kormány lemondása után létrehozta az egységes kormányzópártot, de az új kormányt nem sikerült megalakítania. A Teleki-kormány bukása után, 1921. április 14-én miniszterelnök lett. Titkos politikai egyezséget kötött a szociáldemokrata párttal, majd miután a Kisgazda Párt felszámolására irányuló több kísérlete sikertelen maradt, híveivel együtt belépett a pártba, amelynek Nagyatádi Szabó István mellett az egyik vezetője lett. E pártból és a hozzá csatlakozott konzervatív pártokból létrehozta a Keresztény Kisgazda Földműves és Polgári Pártot (a korabeli köznyelvben: Egységes Párt), amely magva volt a későbbi kormánypártnak. 1922-ben szűkítette a választójogot, a városok kivételével visszaállította a nyílt szavazás rendszerét. A népszövetségi kölcsön megszerzésével és a súlyos adóemelésekkel elősegítette az ország gazdasági konszolidációját, amit 1929-ig további nagy összegű külföldi kölcsönök felvételével tartott fenn. 1926-ban a személyét is érintő frankhamisítási botrány megingatta pozícióját. 1931-ben lemondott, de továbbra is jelentős szerepet játszott a magyar politikában, mint a kormányzó bizalmas barátja és tanácsadója. 1935-ben Gömbös Gyula miniszterelnökkel támadt ellentéte miatt kilépett az Egységes Pártból és ellenzékbe vonult. Az 1939-i választások után Horthy a felsőház örökös tagjává nevezte ki. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé közeledő politikai áramlatnak, a sikertelen kiugrási kísérletnek. 1944

őszén a szovjetek letartóztatták, egy ideig házi őrizetben tartották, majd Moszkvába vitték, ahol 1946-ban egy rabkórházban hunyt el.

Buday Dezső (1868–1932) mérnök, radikális jobboldali politikus. A József Műegyetemen mérnöki oklevelet szerzett, ismereteit nyugat-európai (svájci, francia- és németországi) tanulmányútja során egészítette ki. A Tisza (1890–1910), majd a Duna szabályozási munkálatainál ármentesítő és belvízmérnök (1910-től), később a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. (BSZKRT) igazgatója. A Keresztény Nemzeti Egység Pártja, majd a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt programjával nemzetgyűlési, illetve országgyűlési képviselő 1922 és 1932 között. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik alapító tagja, az 1920-as években elnöke. A két világháború között a magyarországi antiszemita mozgalmak egyik vezetője, sajátos elképzelései szerint az antiszemitizmus erősödése lett volna szükséges a zsidóság teljes asszimilációjához. Mérnökként elsősorban árvíz- és belvízvédelmi műtárgyak tervezésével foglalkozott. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Csáky Károly (1873–1945) gróf, tábornok, honvédelmi miniszter. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1894-ben vezérkari szolgálatba osztották be. 1907-től a honvéd központi lovasiskola tanára, 1910-től a honvédelmi minisztériumban szolgált, később a honvéd lovassági felügyelő vezérkari főnöke lett. 1914-ben egy lovas seregtest vezérkari főnöke volt az orosz harctéren, sebesülése után a honvé-

delmi minisztériumba osztották be, 1915-ben ezredes lett. 1917-ben Bukovinában harcolt, 1919-ben nyugdíjba ment, 1923. június 28-ától 1929. október 10-éig a Bethlen-kormányban honvédelmi miniszter. Sürgette az Antant Katonai Bizottság ellenőrzésének beszüntetését, fedezte a tiltott fegyvervásárlást és csempészt, egy szélsőjobboldali ausztriai katonai puccs előkészítése céljából részt vett az ausztriai Heimwehr finanszírozásában is. 1924-ben altábornagy, 1927-ben lovassági tábornok lett. 1925-től 1930-ig egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1945-ben hunyt el.

Gömbös Gyula (1886–1936) katonatiszt, politikus, Magyarország honvédelmi minisztere, majd miniszterelnöke. Hivatásos katonatiszt volt, az I. világháború végéig vezérkari századosi rangot ért el. Az 1918. okt.-i forradalom után a honvédelmi minisztériumban teljesített szolgálatot, majd Zágrábban katonai attasé, 1918 végétől a honvédelmi minisztériumban a hadműveleti osztály balkáni csoportját vezette. Politikai pályafutását 1919-ben kezdte, amikor a Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE) elnökévé választották. Vezetőségi tagja az Ébredő Magyarok Egyesületének is. Bécsben részt vett az ellenforradalmi komité szervezésében, a tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi kormány hadügyi államtitkára, 1919 júliusától Bécsben a szegedi kormány meghatalmazottja. Horthy bizalmas híve, 1920-ban Törökszentmiklóson kigazdapárti programmal mandátumot szerzett. Nagy szerepe volt az 1921. szeptember-októberében részt vett a nyugat-magyarországi felkelés szervezésében és az 1921. október királypuccs letörésében.

1922 januárjában csatlakozott a Bethlen–Nagyatádi-féle Egységes Párthoz és irányította az 1922. évi választási harcot. Az 1920-as években a jobboldali tömegszervezeteket tömörítő, elsősorban az ÉMÉ-t, a MOVÉ-t és a Területvédő Ligát összefogó Társadalmi Egyesületek Szövetsége alelnöke, így a nacionalista mozgalmak egyik irányítója volt. 1923 nyarán kilépett a kormánypártból és megalakította a Magyar Nemzeti Függetlenségi (Fajvédő) Pártot. 1928-ban megegyezett Bethlen Istvánnal, visszatért az Egységes Pártba és hadügyi államtitkár lett. 1929. október 10-étől a Bethlen- és a Károlyi-kormányban honvédelmi miniszter. 1932. október 1-étől a nagybirtokosok és a jobboldali katonai körök támogatásával miniszterelnök. Meghirdette 95 pontból álló programját, törvényt hozatott a kormányzói jogkör kiterjesztéséről, átszervezte a kormánypártot (Nemzeti Egység Pártja), intézkedéseket léptetett életbe a totális fasizmus kiépítésére, a nagybirtok megsegítése érdekében (hitbizományi reform, törlesztések részleteinek elhalasztása, telepítési törvény), kísérletezett a szakszervezetek felszámolásával, a munkásosztály fasiszta jellegű szervezetekbe való bevonásával (Nemzeti Munkaközpont). Folytatta a fasiszta Olaszországgal és Németországgal való szoros együttműködés kiépítését. 1933 júniusában a kormányfők közül elsőnek kereste fel Hitlert. 1934-ben szerződést kötött Olaszországgal és Ausztriával (római hármas paktum), majd Németországgal is, és elkötelezte magát a németek agressziós politikája mellett. Az 1934 októberében Sándor jugoszláv király és Barthou francia külügyminiszter ellen elkövetett marseille-i merénylet

Magyarországon való előkészítése miatt súlyos külpolitikai bonyodalom keletkezett, melyet csak Olaszország támogatásával tudott leküzdeni. 1935 márciusában szembekerült a kormánypárt konzervatívabb Bethlen-csoportjával, de felülkerekedett. Átalakította kormányát, majd kormányzói kézirattal feloszlatta a nemzetgyűlést. Az általa irányított 1935. évi választásokat a minden addiginál erősebb kormányterror jellemezte. A választások után régi szegedi különítményes tisztársait fontos politikai és katonai pozíciókba helyezte. 1936-ban, vesebetegségben hunyt el. Életről az egyik legfrissebb monográfia: VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.; valamint ennek jelentősen bővített változata: VONYÓ József, *Gömbös Gyula és a hatalom. Egy politikussá lett katonatiszt*, Budapest, Kairosz Kiadó, 2018.

Héjjas Iván (1890–1950) földbirtokos, az első világháborúban katonatiszt, az Osztrák–Magyar Légió vadászpilótája, majd a fehérterror idején különítményparancsnok, akinek nevéhez Prónay Pál századossal együtt számos önbíráskodás és politikai gyilkosság fűződik. Egyik alapítója és vezetője az Ébredő Magyarok Egyesületének; a két világháború közti Magyarország egyik meghatározó katonai múlttal rendelkező szélsőjobboldali politikusa, ugyancsak Prónay Pállal együtt egyik értelmi szerzője és irányítója az 1921-es nyugat-magyarországi felkelésnek is. Az 1920-as években alkut kötött a Bethlen-kormánnyal és konszolidálódott, irreguláris katonai tevékenységét látszólag abbahagyta. 1927–1931 között a kunszentmiklósi választókerület

parlamenti képviselője, később különböző magas pozíciókat töltött be a Kereskedelmi- és Közlekedésügyi Minisztériumban. 1944 végén a szovjetek előtt Spanyolországba menekült, 1947-ben a népbíróság távollétében halálra ítélte. 1950-ben, emigrációban, a spanyolországi Vigóban hunyt el. Életéről és pályájáról lásd bővebben: BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

Hir György (1880–1926) földbirtokos, honvéd altiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. Az Ébredő Magyarok Egyesülete egyik vezetőségi tagja, az Etelközi Szövetség tagja. Aktív résztvevője volt a frankhamisításnak. 1920-ban kiscgazda, 1922-ben egységes párti nemzetgyűlési képviselő. 1926-ban hunyt el gyanús körülmények között, nem kizárható, hogy a frankhamisítási ügyről ellenzéki politikusoknak adott leleplező nyilatkozatai miatt gyilkolták meg.

Horthy Miklós (1868–1957) katonatiszt, politikus, régens kormányzóként 1920 és 1944 között Magyarország államfője. 1883-ban végezte el a Fiumei Haditengerészeti Akadémiát. 1892 és 1894 között föld körüli úton vett részt a SAIDA nevű korvett fedélzetén. 1909 és 1914 között I. Ferenc József császár egyik szárnysegédje és bizalmasa volt, ekkoriban szerezte első politikusi tapasztalatait. Az első világháborúban a NOVARA gyorscirkáló parancsnokaként szolgált, ekkor aratott katonai győzelmei tették ismertté a nevét, IV. Károly 1918. február 28-án kinevezte az osztrák–magyar hadiflotta parancsnokává. Az első világháború

elvesztése után Horthynak kellett végrehajtania az osztrák–magyar hadiflotta leszerelését, illetve a hajók Szerbiának történő átadását. A háború után rövid ideig családja kenderesi birtokán gazdálkodott, majd 1919-ben a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány felkérte a hadügy-miniszteri tisztség elvállalására, mint a felbomlott monarchia egykori hadseregének legmagasabb rangú magyar nemzetiségű tisztjét, aki sem az őszirózsás forradalomban, sem a tanácsköztársaságban nem vállalt szerepet. Megszervezte az úgynevezett Nemzeti Hadsereget, majd annak fővezéréként részben függetlenítette magát a szegedi ellenforradalmi kormánytól, és az ország egyetlen használható fegyveres ereje felett rendelkezett. Egy ideig kacérkodott a katonai diktatúra bevezetésének gondolatával, de polgári politikusok és az antant képviselőinek nyomására elvetette ennek lehetőségét. Egyes források szerint jelentős felelősség terheli a tanácsköztársaság utáni jobboldali megtorlássorozatban, a több száz ember életét követelő fehérterrorban. Az antant is egyre inkább Horthyval tárgyalt, mint a magyar államhatalom tényleges képviselőjével, így módon pedig egyre esélyesebbnek látszott az államfői pozícióra is. 1919. november 16-án csapatai élén bevonult Budapestre, az országgyűlés pedig 1920. március 1-jén választotta Magyarországot kormányzójává, ezáltal a királyt helyettesítő ideiglenes államfő és a fegyveres erők főparancsnoka lett. 1921-ben kétszer hiúsította meg IV. Károly visszatérési kísérleteit, majd megindulhatott a Bethlen István miniszterelnök nevével fémjelzett konszolidáció tízéves időszaka. Az 1929-es gazdasági világválságnak jelentős szerepe volt az

ország jobbra tolódásában, közvetve ez vezetett Gömbös Gyula miniszterelnöki kinevezése is. Horthy mind a szélsőbal-, mind a szélsőjobboldali mozgalmakkal szemben állt, az 1930-as években mindenféle radikalizmust igyekezett háttérbe szorítani. Államfőként az 1930-as években aktivitás, később az ország Németország agressziós politikája melletti elköteleződése idején egyre inkább a passzivitás jellemezte, bár a revizionista törekvéseket végig élénken támogatta. 1942-től igyekezett csökkenteni az ország háborús részvételét, 1944 októberében hozzá hű, mérsékelt politikai körök közreműködésével megkísérelt kiugrani a második világháborúból, ám részben a németbarát főtisztek hadseregen belüli túlsúlyának ez nem sikerülhetett. Horthyt mindenképpen közvetett felelősség terheli a magyarországi holokausztért, bár 1944-ben arra még volt ereje, hogy a budapesti zsidóság deportálását leállítsa. Magyarország német megszállása után, 1944. október 16-án kényszer hatására lemondott, kényszerűen átadta a hatalmat a Szálasi Ferenc vezette németbarát nyilas kormánynak, és a németek őrizetébe került. A nürnbergi perben tanúként hallgatták ki, részben idős korára tekintettel vádat nem emeltek ellene. 1948-tól családjával portugáliai emigrációban élt családjával, ahonnan élénk kapcsolatot tartott az emigráns magyar politika is és katonai körökkel. 1957-ben hunyt el. Terjedelmes emlékiratot hagyott hátra, melyben saját politikusi szerepét pozitívan értékeli: HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990. Ellentmondásos megítélésről a közelmúltbeli szakirodalomból lásd pl.: UNGVÁRY

Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

Marinovich Jenő (1868–1942), jogász, rendőrtiszt, 1921 és 1928 között a Magyar Királyi Államrendőrség budapesti főkapitánya.

Nádossy Imre (1872–1935). jogász, országos rendőrfőkapitány (1920–1926). Az Etelközi Szövetség Vezéri Tanácsának tagja, illetve 1920-ban a Wolff Károly vezetésével működő titkos társaság képviselője az Egyesült Keresztény Liga vezéri tanácsában is. Tagja lehetett a Kettőskereszt Vérszövetségnek is (Vö. L. NAGY, i. m. 16.). Irányító szerepe volt a frankhamisításban. A Kúria 1926 októberében három és fél évre ítélte, de 1928 áprilisában kormányzói amnesztiában részesült, végül nyugdíjazták. A politikától végleg visszavonult, további állami hivatalt nem viselt, haláláig családja helesfai birtokán élt. 1935-ben, váratlanul hunyt el Budapesten.

Ostenburg-Moravek Gyula (1886–1944) katona- és csendőrtiszt, különítményparancsnok, radikális jobboldali politikus. A tanácsköztársaság összeomlása után Sopron csendőrpáncsnoka volt. Különítménye gyilkolta meg – többek között – Somogyi Bélát és Bacsó Bélát, a Népszava újságíróit. 1920. március 1-jén, a kormányzóválasztáskor a csapatai biztosították a rendet a Nemzetgyűlésben. 1921. augusztus 28-án megtagadta meg Sopron kiürítését, ezzel lehetőséget teremtve arra, hogy a város végül Magyarország

része maradhasson. Csendőrei segítségével a nyugat-magyarországi felkelés eredményeképp jött létre 1921. november 4-én a rövid életű Lajtabánság de facto állam. A második királypuccs alkalmával (1921. október 20–23.) különítményével Sopronban állomásozott, és IV. Károly királyhoz csatlakozott, aki Sopronban ezredessé léptette elő. 1921. október 21-én, a budaörsi csata után rövid ideig fogságban volt, majd 1921. október 25-én amnesztiában részesült. Végül nyugdíjazták és félreállították, különítményét feloszlatták. Ezek után ismert, de kevésbé befolyásos radikális jobboldali politikusként működött. 1932-ben Prónay Pállal közösen létrehozta a Magyar Országos Fasiszta Pártot, mely a kormánypárt szélsőjobboldali ellenzékeként működött, majd beleolvadt egyéb pártkezdeményekbe. 1944-ben hunyt el Budapesten.

Prónay Pál (1874–1946) földbirtokos, katonatiszt, radikális jobboldali politikus, különítményparancsnok, rövid ideig Lajtabánság de facto állam államfője. Az az első világháborúban a Jászkun Huszárezredben szolgált, és mint százados szerelt le. A tanácsköztársaság kikiáltása után, Szegeden 1919 júniusban leszerelt tisztekből és altisztekből különítményt szervezett, amely szorosan együttműködött Horthy Nemzeti Hadseregével. A tanácsköztársaság összeomlása után különítményesei számos súlyos atrocitást, önkényes gyilkosságot követtek el. Az 1920-as években vezető szerepet töltött be az Ébredő Magyarok Egyesületében. Döntő szerepet játszott a nyugat-magyarországi felkelés kiobbantásában, a felkelés során a magyar irregu-

lári alakulatok megakadályozták az osztrák csendőralakulatok bevonulását a Magyarország által a trianoni döntés által kiűrt Sopronba és az elcsatoltnak ítélt határterületre, majd az 1921. október 4-ére összehívott nemzetgyűlésen kikiáltották a független Lajtabánságot, melynek vezetőjévé megválasztották Prónayt lajtai bán címmel. A fegyveres ellenállás kényszerítette az Antanthatalmakat a soproni népszavazás kiírására. IV. Károly király második visszatérési kísérlete idején Prónay megtagadta a legitimista katonai egységek elleni fellépést, ezért Bethlen István és Gömbös Gyula kizárta az Etelközi Szövetségből, a korszak befolyásos politikai titkos társaságából, nyugdíjazták és félreállították, azonban a továbbiakban is részt vett a szélsőjobb oldali megmozdulásokban. A két világháború közti időszak egyik ismert, de az 1930-as években már nem túl meghatározó radikális jobb oldali politikusa. Budapest ostroma idején újabb különítmény szervezésébe fogott, amely azonban nem játszott különösebb szerepet a háborúban. A szovjet csapatok 1945. március 20-án elfogták és elhurcolták, majd a Szovjetunió Állambiztonsági Szerveinek Különleges Tanácsa 1946. június 10-én 20 év kényszermunkára ítélte. Halálának pontos időpontja máig ismeretlen, feltehetően szovjet fogságban hunyt el 1946-ban vagy valamivel később. Tevékenységéről Bodó Béla írt angol nyelven kismonográfiát. Lásd: BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

Rád / Raád Árpád (1896–1950) erdélyi származású katonatiszt, különítményparancsnok. Az első világháborúban hadnagyként a Székely Hadosztály soraiban harcolt, majd Héjjas Iván különítményéhez csatlakozott, annak egyik alparancsnokaként az izsáki és az orgoványi gyilkosságok egyik felelőse. A nyugat-magyarországi felkelésben is osztagparancsnokként vett részt. Az Ébredő Magyarok Egyesületének vezetőségi tagja volt. A két világháború között különböző közlekedési vállalatoknál forgalmi felügyelőként dolgozott, a csendőrségnél és a légierőnél szolgált, illetve számos szélsőjobboldali párt és egyesület alapításában játszott szerepet. Az 1940-es években a nyilasokhoz csatlakozott. A fehérterrorban való részvételéért, elsősorban izsáki és orgoványi gyilkosságokért a népbíróság 1949-ben halálra ítélte, 1950-ben kivégezték.

Rupert Rezső (1880–1961) politikus, jogász, újságíró. Tanulmányait az egri jogakadémián és a budapesti tudományegyetemen végezte. Az ügyvédi oklevél megszerzése után 1909-ben Veszprémben nyitott ügyvédi irodát, és szerkesztője lett a katolikus-konzervatív irányzatú Veszprémi Hírlapnak. A polgári demokratikus forradalom győzelmét rokonszenvvel fogadta, a tanácsköztársasággal azonban szembefordult, le is tartóztatták. Megszökve Bécsben, majd Feldbachban csatlakozott az ellenforradalomhoz. A tanácsköztársaság bukása után Veszprémben a Kisgazdapártot szervezte, az 1920-as választásokon ennek programjával lett képviselő. A párton belüli szabadkirályválasztó ellenzéki csoporthoz tartozott, később már a köztársaság eszméjével

rokonszenvezett. Szemben állt Horthy és Gömbös csoportjával, kezdettől fogva támadta a fehérterrort. 1921 májusában kilépett a Kisgazdapártból, 1922-ben csatlakozott Rassay Károly akkor Függetlenségi, Kisgazda, Földműves és Polgári Párt nevet viselő ellenzéki csoportjához. Sikraszállt az 1918-as forradalom októberi programjáért, a politikai szabadságjogok kiterjesztéséért földreformot, általános és titkos választójogot, a rendszer demokratizálását követelte. 1924-ben elnöke lett a Kossuth Pártnak, amely a liberálisok baloldali képviselőit, a hazai októberista politikusokat tömörítette, kapcsolatot tartott a baloldali emigrációval. Írásai nagyrészt a Pester Lloydban és a Világban jelentek meg, 1926-ban a parlamentből kibuktatták. Az 1935-ös választáson Bajcsy-Zsilinszky Endre Nemzeti Radikális Pártjával szövetségben indult és ismét mandátumhoz jutott. 1961-ben hunyt el.

Szmrecsányi György (1876–1932), legitimista politikus, Pozsony vármegye főispánja, nemzetgyűlési képviselő, az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik vezetője. Jogi tanulmányainak befejezése után a statisztikai hivatalban, később a kereskedelmi minisztériumban dolgozott. 1905-ben a Szabadelvű Párt programjával választották országgyűlési képviselővé, de hamarosan a Néppárthoz csatlakozott. 1917 és 1918 között Pozsony város és vármegye főispánja volt. A tanácsköztársaság 133 napja alatt, 1919-ben, Bécsbe menekült és élénken részt vett a Bethlen István által vezetett Antibolsevista Comité tevékenységében. A legitimista mozgalom egyik legaktívabb szereplőjeként,

tagja volt a kommunista kormányzat bukása utáni első és második nemzetgyűlésnek, amelynek 1920-tól 1921-ig az alelnöke is volt. IV. Károly visszatérési kísérleteit élénken támogatta, emiatt mind a politikában, mind az Ébredő Magyarok Egyesületében háttérbe szorult. 1932-ben hunyt el Budapesten.

Shvoy Kálmán (1881–1971) katonatiszt, politikus, tábornok. 1895-ben hadapród tiszthelyettessé avatták a Ludovika Akadémián, a Hadiakadémiát 1902 és 1904 között végezte el. Az I. világháborúban annak kezdetétől végéig részt vett különböző vezérkari beosztásokban. 1918. december 13-a és 1919. március. 7-e között a szegedi Katonatanács elnöke volt. 1919 júniusától jelentős szerepet vállalt a Nemzeti Hadsereg szervezésében, 1922. november 20-ától a vezérkari főnök szárnysegédje, majd 1923. március 1-jétől a honvédfőparancsnok vezérkari főnöke volt. 1924–25-ben a 9. gyalogezred parancsnoka, 1925 és 1930 között az V. vegyesdandár gyalogsági parancsnoka volt, 1926. május 1-jén léptették elő tábornokká. 1930-tól 1934. szeptember 1-jei nyugdíjaztatásáig az V. vegyesdandár parancsnoka volt, 1931. május 1-jétől altábornagyi rangban. Ezután bekapcsolódott a politikai életbe, Szeged országgyűlési képviselője és a kormánypárt véderőbizottságának elnöke lett. Gömbös Gyula 1936-os halála után szembefordult a kormánypárttal, a fajvédő és nyilas irányzatokkal egyaránt. A háború végén a nyilas hatóságok internálták, csak 1945 áprilisában tért vissza Szegedre, ahol haláláig visszavonultan élt. Bár a

szocialista hatóságok igazolták, főtishti rendfokozatától és nyugdíjától megfosztották. 1971-ben, 90 évesen hunyt el.

Siménfalvy Tihamér (1878–1929) ezredes, később tábornok, radikális jobboldali katonatiszt volt a Horthy-korszakban, aki többek között a német és az osztrák szélsőjobboldali körökkel is kereste a kapcsolatot. Az első világháború vége felé a Székely Hadosztály vezérkari főnöke volt, majd az ellenforradalom idején Horthy Miklós belső körének tagja lett, és a Fővezérség titkosszolgálati feladatokat ellátó, II/b osztályának belszervezeti alosztályát vezette. A rendelkezésre álló adatok szerint ő volt az 1920-as években ő volt Kettőskereszt Vérszövetség parancsnoka. Az 1920-as évek elején vezérkari tisztként részt vett a katonai titkosszolgálat, a későbbi 2. vkf. osztály, illetve az ugyancsak titkosszolgálati feladatokat is ellátó későbbi 5. vkf. sajtó- és propagandaosztály megszervezésében is (Vö. UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*, forráskiad. HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007, 355.) Befolyásos tagja volt az Etelközi Szövetségnek is, később a Vitézi Rend egyik vezetője, vitézi törzskapitány lett. 1929-ben váratlanul hunyt el.

Teleki Pál (1879–1941) politikus, miniszterelnök, földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja. Egyetemi tanulmányai után 1903-ban államtudományi doktor, majd a budapesti

egyetem földrajzi tanszékén egyetemi gyakornok lett. A külföld 1909-ben figyelt fel tudományos munkásságára. Svájcban érte a tanácsköztársaság kikiáltásának híre, 1920. április 19-étől a Simonyi-Semadam-kormány külügyminisztere, július 19-étől 1921. április 13-áig Magyarország miniszterelnöke. Ratifikáltatta a trianoni békét, fellépett a különítmények garázdálkodása ellen, meghozatta a nemzetgyűléssel a zsidóellenes numerus clausus törvényt, a Nagyatádi Szabó-féle földreformot. IV. Károly első visszatérési kísérlete után lemondott. 1926-ban belépett a kormánypártba, 1927-től 1938-ig felsőházi tag, majd ismét képviselő. 1924–25-ben népszövetségi megbízásból tagja volt a moszuli olajvidék Irakhoz tartozását javasló szakértői bizottságnak. Kiállt a Párizs környéki békék revíziója mellett, számított Németország közreműködésére az európai status quo megbontásában, de elsők közt ismerte fel a hitleri birodalom veszélyességét is. 1938. május 14-től vallás- és közoktatásügyi miniszter Imrédy Béla kormányában. 1938-ban a komáromi cseh-magyar tárgyalásokon előkészítője az első revíziós eredménynek. 1939. február 16-ától 1941. április 3-áig másodízben miniszterelnök. Csatlakozott az antikomintern paktumhoz, végrehajtotta Magyarország kilépését a Népszövetségből. Meghozatta a második zsidótörvényt és egy mérsékelt földreform-törvényt. A II. világháború kitörésekor elhárította a német csapatok átszállítási kérelmet, az olasz semlegességre támaszkodva a fegyveres semlegesség álláspontján állt, a lengyel menekülteket befogadta. Jugoszláviával örökbarátsági szerződést kötött semlegesítése céljából. Az 1941. márciusi belgrádi németellenes

fordulat nyomán azonban Hitler éppen Jugoszlávia ellen kívánt katonai együttműködést, revíziós lehetőséget ajánlva fel Magyarországnak. 1941. április 3-án öngyilkosságot követett el, Horthyhoz írt búcsúlevelében elítélte a Jugoszlávia elleni magyar támadást. Pályájáról lásd bővebben: ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Ulain Ferenc (1881–?) ügyvéd, publicista, radikális jobboldali politikus. Egyetemi tanulmányait Kolozsvárott és Budapesten végezte, majd ügyvédi oklevelet szerzett és Déván ügyvédi irodát nyitott. Az I. világháború után Budapestre költözött és részt vett a tanácsköztársaságot megdőntő ellenforradalomban. Összeköttetést hozott létre a magyar és a bajor szélsőjobboldali politikai erők között. Az Ébredő Magyarok Egyesületének egyik alapítója és vezetőségi tagja. 1919-ben megalapította a Szózat című radikális napilapot. 1922-től 1926-ig nemzetgyűlési képviselő, 1923-ban kilépve az Egységes Pártból Gömbös Gyulával együtt a fajvédő párt egyik alapítója, 1931-től ismét parlamenti képviselő. Az 1940-es években a Nyilaskeresztes Párthoz csatlakozott, a párt jogtanácsosa lett. 1945-ben Németországba menekült, halálának helye és ideje nem ismert, valahol 1945 után, feltehetőleg emigrációban hunyt el.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Levéltári források

Budapest Főváros Levéltára, Budapest (HU-BFL)

HU-BFL-VII-1-d-10935/1924. Keő-Kucsera István büntetőpere.

HU-BFL-VII-5-c-16193/1923. Márffy József és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/041. Apor Viktor és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-1923-03/0610. Ulain Ferenc és társai büntetőpere.

HU-BFL-VII-18-d-8963/1925. Kmetty Károly büntetőpere.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

HU-MNL-OL-K 27. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1867–1944.

HU-MNL-OL-K 149-1926-6-4250. A Magyar Királyi Belügyminisztérium rezervált iratai – A titkos társaságok felfedése, 1926.

HU-MNL-OL-P 1360. Magyar Országos Véderő Egylet.

HU-MNL-OL-P 2249-7. sorozat. Ébredő Magyarok Egyesülete.

Szakirodalmi források

A bombavetőek nyomában. A Horthy-korszak egyik leghírhedtebb büntetőperének politikai kontextusáról és sajtóvisszhangjából – előmunkálat egy nagyobb volumenű forráskiadványhoz, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox Kiadó, 2020.

<http://real.mtak.hu/116182/>

A Csocsó bácsi-féle összeesküvés: Apor Viktor tartalékos honvéd főhadnagy és társai hatalomátvételi terve, 1923, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<https://mek.oszk.hu/21300/21325/>

A csongrádi bombamerénylet: Sajtó- és egyéb források a Horthy-korszak egyik antiszemita terrorselekményének kontextusához, 1923–1924, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<http://real.mtak.hu/116182/>

A magyar sörpuccs? Ulain Ferenc nemzetgyűlési képviselő és társai államcsínykísérlete, 1923, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<https://mek.oszk.hu/20600/20627/>

Árnyékhadserég? Válogatott dokumentumok a Kettőskereszt Vészövetség katonai titkos társaság 1920-as évekbeli működéséről, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Budapest, Hungarovox, 2020.

<http://real.mtak.hu/106528/>

ABLONCZY Balázs, *Teleki Pál*, Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

BARTHA Ákos–PÓCS Nándor–SZÉCSÉNYI András, *Egy hosszan „ébredő” túlélőművés: Zsabka Kálmán pályarajza (1897–1971) I. rész*, Múltunk, 2019/2, 138–180.

BARTHA Ákos, *Az utolsó csepp a pohárban. Soltra József rendőr meggyilkolása*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 28–44.

BODÓ Béla, *Héjjas Iván. Egy ellenforradalmár élete*, 2000, 2010/10.

BODÓ Béla, *Pál Prónay. Palamilitary Violence and Anti-Semitism in Hungary, 1919–1921*, The Carl Beck Papers in Russian and East-European Studies, No. 2101, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 2011.

BODÓ Béla, *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*, London, Routledge, 2019.

CSELÉNYI Zsuzsanna, *Az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) működése 1918–1920*, Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Historia, 1991/20, 51–67.

Diverzió, bankrablás, szélhámosság. A Kovács testvérek irredenta indíttatású bűncselekményei, 1923-1925, forráskiad. KÁNTÁS Balázs, Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár, 2020.

<http://mek.oszk.hu/20800/20830/>

DÓSA Rudolfné, *A MOVE. Egy jellegzetesen magyar fasiszta szervezet*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1972.

Robert GERWARTH–John HORNE, *Paramilitarizmus az első világháború után*, ford. VÁRADY Péter, in *Háború béke idején. Paramilitáris erők Európában az első világháború után*, szerk. Robert GERWARTH–John HORNE, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2017, 13–32.

HORTHY Miklós, *Emlékirataim*, Budapest, Európa Kiadó, 1990.

Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919–1945. II. A fasiszta rendszer kiépítése Magyarországon 1921–1924, forráskiad. KARSAI Elek–NEMES Dezső, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1959

Nigel H. JONES, *Hitler's Heralds. The Story of the Freikorps, 1918–1923*, Dorset, Barns and Noble, 1995.

KEREKES Lajos, *Olaszország, Magyarország és az osztrák Heimwehr-mozgalom*, Történelmi Szemle, 1961/2, 199–216.

KEREPESZKI Róbert, *A Turul Szövetség 1919–1945. Egyetemi ifjúság és jobboldali radikalizmus a Horthy-korszakban*, Mária-besenyő, Attraktor Kiadó, 2012.

KONOK Péter, *Az erőszak kérdései 1919–1920-ban*, Vörös-terror–fehérterror, Múltunk, 2010/3, 72–91.

KOVÁCS Tamás, *A Nemzeti Hadsereg és a tiszti különítmények*, in *Csoportosulás, lázadás és a társadalom terrorizálása. Rendészettörténeti Tanulmányok 2.*, szerk. JÁMBOR Orsolya Ilona–TARJÁN G. Gábor, Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019, 151–172.

PRÓNAY Pál, *A határban a halál kaszája. Fejezetek Prónay Pál naplójából*, forráskiad. PAMLÉNYI Ervin–SZABÓ Ágnes, Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1963.

ROMSICS Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest, Helikon Kiadó, 2015.

ROMSICS Ignác, *A Horthy-korszak*, Budapest, Helikon Kiadó, 2017.

ROMSICS Ignác, *A nagy háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*, Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a róluk folytatott parlamenti viták 1922–1924-ben*, Párttörténeti Közlemények, 1976/3, 69–113.

SERFŐZŐ Lajos, *A titkos társaságok és a konszolidáció 1922–1926-ban*, Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae. Acta Historica, Tomus LVII, 1976, 3–60.

SHVOY Kálmán, *Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1920–1945*, forráskiad. PERNEKI Mihály Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1983.

SUBA János, *Karhatalmi formációk Magyarországon 1918–1920*, Rendvédelem-történeti Füzetek 2008/18, 131–142.

SUBA János, *Polgárőrség szervezése 1919–1921*, Rendvédelem-történeti Füzetek, 2018/56, 131–144.

SZAKÁLY Sándor, *Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat?. Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945 nyomán a naplóiró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról*, in *Emlékirat és történelem*, szerk. HORVÁTH Jenő–PRITZ Pál, Budapest, 2012, Magyar Történelmi Társulat–Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 82–98.

TÓTH Imre, *Lajtabánság. Felkelőállam a nyugati végeken*, Rubicon, 2020/4, 8–17.

TÓTH Imre, *Két Anschluss között. Nyugat-Magyarország és Burgenland Wilsontól Hitlerig*, Budapest, Kronosz Kiadó, 2020.

UJSZÁSZY István, *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ*

vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései, forráskiad.
HARASZTI György, KOVÁCS Zoltán András, SZITA Szabolcs, Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–Corvina Kiadó, 2007.

UNGVÁRY Krisztián, *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon 1914–1944*, Pécs, Jelenkor Kiadó–Országos Széchenyi Könyvtár, 2012.

UNGVÁRY Krisztián, *Horthy Miklós. A kormányzó és felelőssége 1920–1945*, Budapest, Jaffa Kiadó, 2020.

VONYÓ József, *Gömbös Gyula*, Budapest, Napvilág Kiadó, 2014.

ZADRAVECZ István, *Páter Zadravec titkos naplója*, forráskiad.
BORSÁNYI György, Kossuth Könyvkiadó, 1967.

ZEIDLER Miklós, *A revíziós gondolat*, Pozsony, Kalligram, 2009.

ZINNER Tibor, *Adatok az Ébredő Magyarok Egyesületének 1918. november–1920. március közötti történetéhez*, Budapest Főváros Levéltára Közleményei, 1978/1, 251–284.

ZINNER Tibor, *Az ébredők fénykora, 1919–1923*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

Az első világháború elvesztése után, a trianoni békediktátum 1920. június 4-ei aláírásával Magyarország korábbi területének és lakosságának majdnem kétharmadát veszítette el. Körülbelül 3,3 millió magyar anyanyelvű ember rekedt az országhatárokon kívül. A Horthy-korszak első éveiben ebből kifolyólag Magyarországon sem volt hiány irredenta eszmeiségű, radikális jobboldali szervezetekből és ezekhez köthető félkatonai (paramilitáris) alakulatokból. Az ebben az időszakban működő radikális jobboldali, fegyveres alakulatok működését a maguk komplexitásában leginkább konkrét esettanulmányok, illetve mikrotörténelmi példák vizsgálata útján érthetjük meg, melyek rámutatnak a kialakulófélben lévő állam és a radikális jobboldali milíciák bonyolult viszonyának bizonyos összefüggéseire. A rövid időre Magyarországon is elterjedő, többnyire a szélső-jobboldalhoz köthető politikai terrorizmus egyik viszonylag szerencsés kimenetelű – ugyanis még az előkészületi szakaszban lelepleződött és megghiúsult –, ugyanakkor komoly esettanulmány értékkel bíró fejezete volt az 1922-es jászkarajenői merényletterv, melyet az Ébredő Magyarok Egyesülete, a korszak legnagyobb befolyással rendelkező szélsőjobboldali tömegszervezetének katonaviselt milicistái terveztek kézigránatokkal végrehajtani...